Oikeustapauskokoelma

UNIONIN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (viides jaosto)

18 päivänä heinäkuuta 2013*

Muutoksenhaku — Kartellit tai muut yhteistoimintajärjestelyt — Hissien ja liukuportaiden asennus- ja huoltomarkkinat — Emoyhtiön vastuu sen tytäryhtiön tekemistä kartellioikeuden rikkomisista — Holdingyhtiö — Yrityksen sisäinen ohjelma sääntöjen noudattamiseksi (Compliance-Programme) — Perusoikeudet — Oikeusvaltion periaatteet sakkojen määrän vahvistamisessa — Vallanjako-oppi, laillisuusperiaate sekä taannehtivuuskiellon, luottamuksensuojan ja syyllisyyteen perustuvan vastuun periaatteet — Asetus (EY) N:o 1/2003 — 23 artiklan 2 kohta — Pätevyys — Komission vuoden 1998 suuntaviivojen laillisuus

Asiassa C-501/11 P,

jossa on kyse Euroopan unionin tuomioistuimen perussäännön 56 artiklan nojalla 27.9.2011 tehdystä valituksesta,

Schindler Holding Ltd, kotipaikka Hergiswil (Sveitsi),

Schindler Management AG, kotipaikka Ebikon (Sveitsi),

Schindler SA, kotipaikka Bryssel (Belgia),

Schindler Sàrl, kotipaikka Luxemburg (Luxemburg),

Schindler Liften BV, kotipaikka Haag (Alankomaat), ja

Schindler Deutschland Holding GmbH, kotipaikka Berliini (Saksa),

edustajinaan Rechtsanwalt R. Bechtold, Rechtsanwalt W. Bosch ja Prozessbevollmächtigter J. Schwarze,

valittajina,

ja jossa valittajien vastapuolina ja muina osapuolina ovat

Euroopan komissio, asiamiehinään R. Sauer ja C. Hödlmayr, avustajanaan Rechtsanwalt A. Böhlke, prosessiosoite Luxemburgissa,

vastaajana ensimmäisessä oikeusasteessa, ja

Euroopan unionin neuvosto, asiamiehinään F. Florindo Gijón ja M. Simm,

väliintulijana ensimmäisessä oikeusasteessa,

* Oikeudenkäyntikieli: saksa.

UNIONIN TUOMIOISTUIN (viides jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja T. von Danwitz sekä tuomarit A. Rosas (esittelevä tuomari), E. Juhász, D. Šváby ja C. Vajda,

julkisasiamies: J. Kokott,

kirjaaja: hallintovirkamies A. Impellizzeri,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 17.1.2013 pidetyssä istunnossa esitetyn,

kuultuaan julkisasiamiehen 18.4.2013 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

1 Valituksellaan Schindler Holding Ltd (jäljempänä Schindler Holding), Schindler Management AG (jäljempänä Schindler Management), Schindler SA (jäljempänä Schindler Belgia), Schindler Sàrl (jäljempänä Schindler Luxemburg), Schindler Liften BV (jäljempänä Schindler Alankomaat) ja Schindler Deutschland Holding GmbH (jäljempänä Schindler Saksa) (jäljempänä yhdessä Schindler-konserni) vaativat kumottavaksi unionin yleisen tuomioistuimen asiassa T-138/07, Schindler Holding ym. vastaan komissio, 13.7.2011 antaman tuomion (Kok., s. II-4819; jäljempänä valituksenalainen tuomio), jolla unionin yleinen tuomioistuin hylkäsi niiden vaatimuksen [EY] 81 artiklan soveltamismenettelystä 21.2.2007 tehdyn komission päätöksen K(2007) 512 lopullinen (Asia COMP/E-1/38.823 – Hissit ja liukuportaat; jäljempänä riidanalainen päätös), jonka tiivistelmä on julkaistu Euroopan unionin virallisessa lehdessä (EUVL 2008, C 75, s. 19), kumoamisesta tai toissijaisesti kantajille määrättyjen sakkojen määrän alentamisesta.

Asiaa koskevat oikeussäännöt

2 [EY] 81 ja [EY] 82 artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta 16.12.2002 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 1/2003 (EYVL 2003, L 1, s. 1), jolla korvattiin 6.2.1962 annettu neuvoston asetus N:o 17, [EY] 81 ja [EY] 82 artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus (EYVL 1962, 13, s. 204), 23 artiklan 2–4 kohdassa säädetään seuraavaa:

”2. Komissio voi päätöksellään määrätä yrityksille tai yritysten yhteenliittymille sakon, jos ne tahallaan tai tuottamuksesta

a) rikkovat [EY] 81 artiklan tai [EY] 82 artiklan määräyksiä; tai

– –

Kunkin rikkomiseen osallisen yrityksen tai yritysten yhteenliittymän osalta sakko on enintään kymmenen prosenttia sen edellisen tilikauden liikevaihdosta.

– –

3. Sakon suuruutta määrättäessä on otettava huomioon rikkomisen vakavuus ja kesto.

4. Jos yritysten yhteenliittymä, joka on tuomittu maksamaan sakkoa ottaen huomioon siihen kuuluvien yritysten liikevaihto, ei ole maksukykyinen, yhteenliittymän on vaadittava siihen kuuluvilta yrityksiltä osuuksia sakon maksamiseksi.

Jos kyseisiä osuuksia ei ole maksettu yhteenliittymälle komission asettamassa määräajassa, komissio voi vaatia sakon maksamista suoraan miltä tahansa yritykseltä, jonka edustajat olivat yhteenliittymän asianomaisten päätöksentekoelinten jäseniä.

Kun komissio on vaatinut toisen alakohdan mukaisesti sakon maksamista, se voi tarvittaessa sakon täysimääräisen maksamisen varmistamiseksi vaatia loppuerän maksamista keneltä tahansa yhteenliittymän niistä jäsenistä, jotka toimivat markkinoilla, joilla rikkominen tapahtui.

Komissio ei kuitenkaan voi vaatia toisen tai kolmannen alakohdan nojalla maksua yrityksiltä, jotka osoittavat, että ne eivät ole panneet täytäntöön rikkomista koskevaa yhteenliittymän päätöstä ja joko eivät ole olleet siitä tietoisia tai ovat vetäytyneet siitä aktiivisesti ennen kuin komissio alkoi tutkia asiaa.

Yksittäisen yrityksen rahallinen vastuu ei saa sakon maksussa ylittää kymmentä prosenttia sen edellisen tilikauden liikevaihdosta.”

3 Asetuksen N:o 1/2003 31 artiklassa säädetään seuraavaa:

”[Unionin] tuomioistuimella on täysi harkintavalta tutkiessaan valitukset päätöksistä, joilla komissio on määrännyt sakon tai uhkasakon. Se voi kumota sakon tai uhkasakon taikka alentaa tai korottaa sitä.”

4 Komission tiedonannon, jonka otsikko on ”Suuntaviivat asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennassa” (EYVL 1998, C 9, s. 3; jäljempänä vuoden 1998 suuntaviivat) ja jota sovellettiin riidanalaisen päätöksen tekemishetkellä, johdanto-osassa todetaan seuraavaa:

”[Vuoden 1998] suuntaviivoissa esitettyjen periaatteiden tarkoituksena on varmistaa komission päätösten avoimuus ja objektiivisuus suhteessa yrityksiin kuin myös [unionin] tuomioistuimeen; samalla vahvistetaan lainsäätäjän komissiolle jättämä liikkumavara harkintavallalle, jonka perusteella komissio voi määrätä sakoksi enintään 10 prosenttia yrityksen kokonaisliikevaihdosta. Tätä liikkumavaraa on kuitenkin sovellettava yhtenäisen ja syrjimättömän politiikan linjan mukaisesti, joka vastaa kilpailusääntöjen rikkomisen estämiselle asetettuja tavoitteita.

Sakon uusi laskutapa perustuu tästedes jäljempänä esitettyyn kaavaan, joka pohjautuu perusmäärään, jota korotetaan raskauttavien olosuhteiden perusteella ja alennetaan lieventävien olosuhteiden perusteella.”

5 Vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan mukaan ”perusmäärä määritetään rikkomisen vakavuuden ja keston perusteella. Ne ovat ainoat asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa vahvistetut perusteet”.

6 Vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan mukaan rikkomisen vakavuutta koskevan kriteerin mukaisessa arvioinnissa on otettava huomioon rikkomisen laatu, sen todellinen vaikutus markkinoihin, jos se on mitattavissa, ja asian kannalta merkityksellisten maantieteellisten markkinoiden laajuus. Rikkomiset jaetaan kolmeen luokkaan: vakavaa vähäisempiin, vakaviin ja erittäin vakaviin rikkomisiin.

7 Vuoden 1998 suuntaviivojen mukaan erittäin vakavia rikkomisia ovat muun muassa niin sanotut hintakartellit tai markkinoiden jakaminen horisontaalisin rajoituksin. Mahdollinen sakon perusmäärä on ”yli 20 miljoonaa [euroa]”.

8 Vuoden 1998 suuntaviivojen 2 kohdan mukaan sakon perusmäärää voidaan korottaa raskauttavien olosuhteiden perusteella, kuten esimerkiksi sillä perusteella, että sama yritys tai samat yritykset syyllistyvät uudelleen samanlaatuiseen rikkomiseen. Samojen suuntaviivojen 3 kohdan mukaan sakon perusmäärää voidaan alentaa lieventävien olosuhteiden perusteella, kuten esimerkiksi sillä perusteella, että yritys on passiivinen tai se on ainoastaan seurailijan asemassa rikkomisen toteuttamisessa tai on jättänyt käytännössä soveltamatta kilpailusääntöjen vastaisia sopimuksia tai menettelytapoja taikka on tehnyt todellista yhteistyötä menettelyissä, jotka koskevat sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa annetun komission tiedonannon (EYVL 1996, C 207, s. 4) soveltamisalaan kuulumattomia tapauksia.

9 Oikeudenkäynnin kohteena oleviin tosiseikkoihin sovellettavassa komission tiedonannossa sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa (EYVL 2002, C 45, s. 3; jäljempänä vuoden 2002 yhteistyötiedonanto) määritellään edellytykset, joiden täyttyessä komission kanssa yhteistyötä sen kartellia koskevan tutkimuksen aikana tekevät yritykset voidaan vapauttaa sakoista tai niiden muutoin maksettavaksi tulevaa sakkoa voidaan alentaa.

Asian tausta ja riidanalainen päätös

10 Schindler-konserni kuuluu maailman suurimpiin hissi- ja liukuporraskonserneihin. Sen emoyhtiö on Schindler Holding, joka on sijoittautunut Sveitsiin. Schindler-konserni harjoittaa toimintaansa kansallisten tytäryhtiöiden kautta. Tytäryhtiöihin kuuluvat muun muassa Schindler Belgia, Schindler Luxemburg, Schindler Alankomaat ja Schindler Saksa.

11 Komissio sai kesän 2003 aikana tietoja, jotka koskivat kartellin mahdollista olemassaoloa merkittävimpien Euroopan unionissa liiketoimintaa harjoittavien hissi- ja liukuporrasvalmistajien kesken, jotka olivat Kone Belgium SA, Kone GmbH, Kone Luxembourg Sàrl, Kone BV Liften en Roltrappen, Kone Oyj, Otis SA, Otis GmbH & Co. OHG, General Technic-Otis Sàrl, General Technic Sàrl, Otis BV, Otis Elevator Company, United Technologies Corporation, Schindler-konserni, ThyssenKrupp Liften Ascenseurs NV, ThyssenKrupp Aufzüge GmbH, ThyssenKrupp Fahrtreppen GmbH, ThyssenKrupp Elevator AG, ThyssenKrupp AG, ThyssenKrupp Ascenseurs Luxembourg Sàrl ja ThyssenKrupp Liften BV, minkä vuoksi komissio teki vuoden 2004 alussa tarkastuksia näiden yritysten toimitiloissa. Nämä yritykset tekivät vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa tarkoitettuja hakemuksia. Syyskuun ja joulukuun 2004 välisenä aikana komissio lähetti myös tiedonsaantipyyntöjä Belgiassa tapahtuneeseen rikkomiseen osallistuneille yrityksille, useille Belgiassa oleville asiakkaille sekä belgialaiselle Agoria-järjestölle.

12 Riidanalaisessa päätöksessä komissio katsoi, että kyseiset yritykset ja niiden lisäksi Mitsubishi Elevator Europe BV ovat osallistuneet neljään erilliseen, monitahoiseen ja jatkuvaan EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomiseen neljässä jäsenvaltiossa ja jakaneet markkinoita keskenään sopimalla tai neuvottelemalla tarjouskilpailujen sekä hissien ja liukuportaiden myynti-, asennus-, huolto- ja modernisointisopimusten jakamisesta. Schindler-konsernin osalta varhaisin rikkomisen alkamisajankohta on Saksassa tehdyn rikkomisen alkamisajankohta eli 1.8.1995.

13 Riidanalaisen päätöksen 2 artiklassa Schindler-konsernille määrättiin seuraamukset seuraavasti:

”1. Päätöksen 1 artiklan 1 kohdassa tarkoitetuista Belgiassa tapahtuneista rikkomisista on määrätty seuraavat sakot:

– –

— Schindler[-konserni]: Schindler Holding – – ja [Schindler Belgia], yhteisvastuullisesti: 69 300 000 euroa; – –

– –

2. Päätöksen 1 artiklan 2 kohdassa tarkoitetuista Saksassa tapahtuneista rikkomisista on määrätty seuraavat sakot:

– –

— Schindler[-konserni]: Schindler Holding – – ja [Schindler Saksa], yhteisvastuullisesti: 21 458 250 euroa; – –

– –

3. Päätöksen 1 artiklan 3 kohdassa tarkoitetuista Luxemburgissa tapahtuneista rikkomisista on määrätty seuraavat sakot:

– –

— Schindler[-konserni]: Schindler Holding – – ja [Schindler Luxemburg], yhteisvastuullisesti: 17 820 000 euroa; – –

––

4. Päätöksen 1 artiklan 4 kohdassa tarkoitetuista Alankomaissa tapahtuneista rikkomisista on määrätty seuraavat sakot:

– –

— Schindler[-konserni]: Schindler Holding ja [Schindler Alankomaat], yhteisvastuullisesti: 35 169 750 euroa”.

Valituksenalainen tuomio

14 Kantajat vaativat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjaamoon 4.5.2007 toimittamallaan kannekirjelmällä riidanalaisen päätöksen kumoamista ja toissijaisesti niille määrättyjen sakkojen määrän alentamista.

15 Euroopan unionin neuvosto oikeutettiin väliintulijana tukemaan komission vaatimuksia. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle toimitetun kirjelmän mukaan neuvosto esiintyi väliintulijana siltä osin kuin kantajat olivat esittäneet väitteen asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan lainvastaisuudesta.

16 Komissio oikaisi 4.9.2007 tekemällään ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle 30.6.2009 toimitetulla päätöksellä riidanalaisen päätöksen 4 artiklan siten, ettei Schindler Managementia enää mainittu päätöksen vastaanottajana. Unionin yleinen tuomioistuin totesi valituksenalaisen tuomion 43 ja 44 kohdassa, ettei kanteella enää ollut kohdetta kyseisen yhtiön osalta ja että lausunnon antaminen sen osalta raukesi.

17 Kantajat esittivät kanteensa tueksi 13 kanneperustetta, jotka unionin yleinen tuomioistuin mainitsi valituksenalaisen tuomion 45 kohdassa seuraavasti:

”– – Ensimmäinen kanneperuste koskee rangaistusten lakisidonnaisuuden periaatteen loukkaamista, koska asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan mukaan komissio saisi rajattoman harkintavallan sakkojen laskemista varten. Toinen kanneperuste koskee taannehtivuuskieltoperiaatteen loukkaamista vuoden 1998 suuntaviivoja ja vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa sovellettaessa. Kolmas kanneperuste

koskee rangaistusten lakisidonnaisuuden periaatteen loukkaamista ja vuoden 1998 suuntaviivojen antamiseen komissiolta puuttuvaa toimivaltaa. Neljäs kanneperuste koskee vuoden 2002 yhteistyötiedonannon lainvastaisuutta, koska siinä loukataan nemo tenetur se ipsum accusare- ja nemo tenetur se ipsum prodere – – -periaatetta, in dubio pro reo -periaatetta ja suhteellisuusperiaatetta. Viides kanneperuste koskee vallanjakoperiaatteen loukkaamista ja vaatimuksia oikeusvaltioperiaatteen kunnioittamisen periaatteeseen perustuvasta menettelystä. Kuudes kanneperuste koskee kantajille määrättyjen sakkojen menettämisseuraamuksen kaltaista vaikutusta. Seitsemäs ja kahdeksas kanneperuste koskevat vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista sakkojen laskentapohjaa vahvistettaessa ja lieventäviä seikkoja arvioitaessa. Yhdeksäs kanneperuste koskee vuoden 1998 suuntaviivojen ja vuoden 2002 yhteistyötiedonannon rikkomista, kun on kyse Belgiassa, Saksassa ja Luxemburgissa tapahtuneista rikkomisista määrättävien sakkojen määrästä. Kymmenes kanneperuste koskee sakkojen määrän kohtuuttomuutta. Yhdestoista kanneperuste koskee sitä, ettei Schindler Holdingille ilmoitettu riidanalaisesta päätöksestä lain mukaisesti. Kahdestoista kanneperuste koskee Schindler Holdingin vastuun puuttumista. Viimeinen eli kolmastoista kanneperuste koskee asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan rikkomista.”

18 Unionin yleinen tuomioistuin muutti valituksenalaisen tuomion 47 ja 48 kohdassa kanneperusteiden järjestyksen seuraavasti:

”47 Näin ollen on todettava, että monet kantajien väitteet koskevat riidanalaisen päätöksen lainmukaisuutta kokonaisuudessaan, joten ne käsitellään ensimmäiseksi. Sama koskee kantajien viidennessä kanneperusteessaan esittämää väitettä, joka koskee lähinnä Roomassa 4.11.1950 allekirjoitetun ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (jäljempänä Euroopan ihmisoikeussopimus) 6 artiklan [1 kappaleen] rikkomista. Koko riidanalaisen päätöksen lainmukaisuutta koskeviin väitteisiin kuuluvat myös yhdennessätoista ja kahdennessatoista kanneperusteessa esitetyt väitteet, jotka liittyvät riidanalaisen päätöksen lainvastaisuuteen siltä osin kuin päätös on osoitettu Schindler Holdingille antamatta sitä tiedoksi pätevällä tavalla ja siltä osin kuin siinä asetetaan Schindler Holding yhteisvastuuseen rikkomisista.

48 Toiseksi käsitellään riidanalaisen päätöksen 2 artiklan laillisuutta koskevat väitteet, jotka on esitetty muiden kanneperusteiden yhteydessä. Unionin yleinen tuomioistuin pitää asianmukaisena käsitellä kantajien väitteet seuraavalla tavalla: Ensiksi käsitellään ensimmäistä, toista, kolmatta ja neljättä kanneperustetta, joiden yhteydessä kantajat esittävät useita lainvastaisuusväitteitä, jotka koskevat asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohtaa, vuoden 1998 suuntaviivoja ja vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa. Seuraavaksi käsitellään kuudetta kanneperustetta, jonka mukaan riidanalaisella päätöksellä on menettämisseuraamukseen rinnastettava vaikutus. Lopuksi käsitellään seitsemättä, kahdeksatta, yhdeksättä, kymmenettä ja kolmattatoista kanneperustetta, joissa kantajat ovat esittäneet useita sakkojen määrän määrittämistä koskevia väitteitä.”

19 Unionin yleinen tuomioistuin hylkäsi nämä kanneperusteet ja kanteen kokonaisuudessaan.

Asianosaisten vaatimukset

20 Valittajat vaativat pääasiallisesti valituksenalaisen tuomion ja riidanalaisen päätöksen kumoamista, toissijaisesti sakkojen kumoamista tai alentamista tai viime kädessä asian palauttamista unionin yleiseen tuomioistuimeen sekä komission velvoittamista korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

21 Komissio vaatii valituksen hylkäämistä ja valittajien velvoittamista korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

22 Neuvosto vaatii valituksen hylkäämistä asetuksen N:o 1/2003 lainvastaisuutta koskevan väitteen osalta ja pyytää unionin tuomioistuinta määräämään oikeudenkäyntikuluista asian edellyttämällä tavalla.

Valituksen käsittely

23 Valittajat esittävät vaatimustensa tueksi 13 valitusperustetta.

Ensimmäinen valitusperuste, joka koskee vallanjaon periaatteen loukkaamista sekä oikeusvaltion periaatteiden noudattamiseen perustuvan menettelyn vaatimusten täyttämättä jättämistä

Asianosaisten lausumat

24 Ensimmäisellä valitusperusteellaan valittajat riitauttavat unionin yleisen tuomioistuimen vastauksen Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan rikkomista koskeneeseen kanneperusteeseen, jossa ne vetosivat siihen, että asian käsittely komissiossa loukkasi vallanjaon periaatetta eikä noudattanut oikeusvaltion periaatteita, joita kyseisen artiklan mukaan sovelletaan rikosasioiden käsittelyssä. Valittajat riitauttavat erityisesti valituksenalaisen tuomion 53 kohdan, jossa unionin yleinen tuomioistuin katsoi, etteivät komission päätökset, joissa määrätään sakkoja kilpailuoikeuden sääntöjen rikkomisesta, ole luonteeltaan rikosoikeudellisia. Valittajat katsovat, ettei unionin yleisen tuomioistuimen perusteluissa oteta huomioon niille määrättyjen sakkojen suurta määrää eikä myöskään Lissabonin sopimuksen voimaantuloa, joka on muuttanut tilannetta olennaisesti.

25 Valittajat muistuttavat Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asiassa Engel ym. vastaan Alankomaat 8.6.1976 antaman tuomion (A-sarja, nro 22, 80 kohta ja sitä seuraavat kohdat) mukaisista kriteereistä ja väittävät, että unionin yleinen tuomioistuin on menetellyt virheellisesti katsoessaan, että kartellioikeudellisiin menettelyihin voitiin vastaavasti soveltaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asiassa Jussila vastaan Suomi 23.11.2006 antamaa tuomiota (Recueil des arrêts et décisions 2006-XIII, 31 kohta), jonka mukaan eräiden sellaisten rikkomusten ryhmien yhteydessä, jotka eivät kuulu rikosoikeuden kovaan ytimeen, ratkaisun ei välttämättä tarvitse olla tuomioistuimen tekemä, kunhan ratkaisun laillisuuden täysimääräisestä valvonnasta on säädetty. Valittajien mukaan tällaiset menettelyt kuuluvat kyseisessä tuomiossa tarkoitettuun ”rikosoikeuden kovaan ytimeen”. Tämän osalta valittajat viittaavat asiassa T-141/08, E.ON Energie vastaan komissio, 15.12.2010 annettuun tuomioon (Kok., s. II-5761) ja valituksenalaisen tuomion 160 kohtaan.

26 Valittajat väittävät lisäksi, että oikeuskäytäntö, johon unionin yleinen tuomioistuin on viitannut, erityisesti yhdistetyissä asioissa 209/78-215/78 ja 218/78, van Landewyck ym. vastaan komissio, 29.10.1980 annetussa tuomiossa (Kok., s. 3125, Kok. Ep. V, s. 355, 81 kohta) ja yhdistetyissä asioissa 100/80-103/80, Musique Diffusion française ym. vastaan komissio, 7.6.1983 annetussa tuomiossa (Kok., s. 1825, Kok. Ep. VII, s. 133, 7 kohta), joiden mukaan komissiota ei voida pitää Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitettuna tuomioistuimena, on vanhentunut Lissabonin sopimuksen voimaantulon ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen välittömän sovellettavuuden vuoksi. Valittajien mukaan seuraamuksen määrääminen olisi ollut tuomioistuimelle eikä komission kaltaiselle hallintoviranomaiselle kuuluva tehtävä. Tältä osin valittajat katsovat, että seuraamusten ankaruuden vuoksi tässä tapauksessa ei voida soveltaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asiassa Öztürk vastaan Saksa 21.2.1984 antamasta tuomiosta (A-sarja, nro 73) ja asiassa Bendenoun vastaan Ranska 24.2.1994 antamasta tuomiosta (A-sarja, nro 284) ilmenevää kyseisen tuomioistuimen oikeuskäytäntöä, jonka mukaan seuraamukset muun muassa sellaisista määrältään lukuisista rikkomuksista, joita valittajat luonnehtivat massarikoksiksi, tai vähäisistä rikkomuksista, joiden vuoksi on ryhdyttävä toimenpiteisiin, voi määrätä hallintoviranomainen, jos täysimääräinen tuomioistuinvalvonta voidaan taata.

27 Komissio ja neuvosto katsovat, että unionin tuomioistuinten harjoittamalla komission päätösten laillisuusvalvonnalla taataan oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevien vaatimusten noudattaminen siten kuin se on vahvistettu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleessa ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan (jäljempänä perusoikeuskirja) 47 artiklassa.

28 Valittajat väittävät vastauskirjelmässään, että nyt käsiteltävässä asiassa ei voida soveltaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asiassa A. Menarini Diagnostics vastaan Italia 27.9.2011 antamasta tuomiosta (kanne nro 43509/08), johon komissio on viitannut vastinekirjelmässään, ilmeneviä periaatteita, koska komissio ei ole riippumaton hallintoviranomainen, toisin kuin Italian kilpailuviranomainen, jota kyseinen tuomio koski. Unionin yleinen tuomioistuin ei myöskään ole tutkinut tosiseikkoja täydellisesti siten kuin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa edellytetään.

29 Komissio vetoaa vastineen antajan vastauskirjelmässä siihen, ettei unionin yleisen tuomioistuimen tehtävänä ole tutkia tosiseikkoja omasta aloitteestaan vaan että kanneperusteisiin vetoaminen ja todisteiden esittäminen on asianosaisten tehtävä (asia C-386/10 P, Chalkor v. komissio, tuomio 8.12.2011, Kok., s. I-13085, 62 kohta ja em. asia A. Menarini Diagnostics v. Italia, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomion 63 kohta).

Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

30 On todettava, että ensimmäinen valitusperuste perustuu siihen virheelliseen lähtökohtaan, että Lissabonin sopimuksen voimaantulo olisi muuttanut käsiteltävään asiaan sovellettavia oikeussääntöjä siten, että riidanalainen päätös on Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan vastainen, koska sen on tehnyt komissio eikä tuomioistuin.

31 Riidanalainen päätös on tehty 21.2.2007 eli ennen Lissabonin sopimuksen tekemistä 13.12.2007 ja sitä ilmeisemmin myös ennen sen voimaantuloa 1.12.2009. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan riidanalaisen toimen lainmukaisuutta on kumoamiskanteen yhteydessä arvioitava toimen antamisajankohtana olemassa olleiden tosiseikkojen ja oikeudellisten seikkojen perusteella (ks. yhdistetyt asiat 15/76 ja 16/76, Ranska v. komissio, tuomio 7.2.1979, Kok., s. 321, Kok. Ep. IV, s. 311, 7 kohta; asia C-449/98 P, IECC v. komissio, tuomio 17.5.2001, Kok., s. I-3875, 87 kohta ja asia C-309/10, Agrana Zucker, tuomio 28.7.2011, Kok., s. I-7333, 31 kohta).

32 Lisäksi on niin, että vaikka SEU 6 artiklan 3 kohdassa vahvistetuin tavoin Euroopan ihmisoikeussopimuksessa tunnustetut perusoikeudet ovat osa unionin oikeutta yleisinä periaatteina ja vaikka perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kohdassa velvoitetaan antamaan perusoikeuskirjan oikeuksille, jotka vastaavat Euroopan ihmisoikeussopimuksessa taattuja oikeuksia, sama merkitys ja sama ulottuvuus kuin mainitussa sopimuksessa, sopimusta ei voida pitää – niin kauan kuin unioni ei ole siihen liittynyt – muodollisesti unionin oikeusjärjestykseen sisältyvänä oikeudellisena välineenä (ks. asia C-571/10, Kamberaj, tuomio 24.4.2012, 62 kohta ja asia C-617/10, Åkerberg Fransson, tuomio 26.2.2013, 44 kohta).

33 Joka tapauksessa on niin, että – toisin kuin valittajat väittävät – se seikka, että sakkojen määräämistä kilpailuoikeudellisissa asioissa koskevat päätökset ovat komission tekemiä, ei sellaisenaan ole vastoin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa siten kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on sitä tulkinnut. Tältä osin on syytä todeta, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi edellä mainitussa asiassa A. Menarini Diagnostics vastaan Italia, joka koski Italian kilpailusääntelyviranomaisen määräämää seuraamusta samankaltaisista kuin valittajien syyksi luetuista kilpailunrajoituksista, antamassaan tuomiossa, että kun otetaan huomioon asiassa määrätyn sakon suuri rahamäärä, seuraamus oli ankaruutensa vuoksi rikosoikeudellinen.

34 Saman tuomion 58 kohdassa ihmisoikeustuomioistuin muistutti kuitenkin, ettei kilpailusääntöjen rikkomista koskevan syyte- ja rankaisuvallan antaminen hallintoviranomaisille ole Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastaista, kunhan asianosainen voi saattaa kaikki tällä tavoin tehdyt hänelle vastaiset päätökset tutkittavaksi tuomioistuimessa, joka antaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa määrätyt takeet.

35 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin täsmensi edellä mainitussa asiassa A. Menarini Diagnostics vastaan Italia antamansa tuomion 59 kohdassa, ettei Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan noudattaminen ole esteenä sille, että hallinnollisessa menettelyssä ”rangaistuksen” määrää aluksi hallintoviranomainen. Se edellyttää kuitenkin, että jollei hallintoviranomaisen päätös itsessään täytä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleessa määrättyjä edellytyksiä, päätös voidaan myöhemmin saattaa tutkittavaksi tuomiovaltaa käyttävässä elimessä, jolla on täysi harkintavalta. Tällaisen elimen ominaisuuksiin kuuluu toimivalta muuttaa alemmanasteisen elimen tekemää päätöstä miltä tahansa osin, sekä tosiseikkojen että oikeudellisten seikkojen osalta. Tuomiovaltaa käyttävällä elimellä on erityisesti oltava toimivalta tutkia kaikki sen käsiteltäväksi saatetussa oikeusriidassa merkitykselliset tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja koskevat kysymykset.

36 Ottaessaan kantaa tehokkaan oikeussuojan periaatteeseen, joka on unionin oikeuden yleinen periaate, joka ilmaistaan nykyisin perusoikeuskirjan 47 artiklassa ja joka unionin oikeudessa vastaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaletta, unionin tuomioistuin on katsonut, että unionin tuomioistuimilla on EUT-sopimuksessa määrätyn laillisuusvalvontavallan lisäksi niille asetuksen N:o 1/2003 31 artiklalla SEUT 261 artiklan mukaisesti annettu täysi harkintavalta, jonka nojalla unionin tuomioistuimet voivat korvata komission arvioinnin omallaan ja siten poistaa määrätyn sakon tai uhkasakon taikka alentaa tai korottaa sen määrää (em. asia Chalkor v. komissio, tuomion 63 kohta).

37 Laillisuusvalvonnan osalta unionin tuomioistuin on huomauttanut, että unionin tuomioistuinten on harjoitettava sitä niiden seikkojen perusteella, jotka kantaja on esittänyt kanneperusteiden tueksi, eivätkä ne voi tukeutua komission harkintavaltaan, kun kyse on niiden seikkojen valinnasta, jotka on otettava huomioon sovellettaessa vuoden 1998 suuntaviivoissa mainittuja arviointiperusteita, ja näiden seikkojen arvioinnista, perusteena sille, etteivät tuomioistuimet harjoita oikeudellisia seikkoja ja tosiseikkoja koskevaa perinpohjaista laillisuusvalvontaa (em. asia Chalkor v. komissio, tuomion 62 kohta).

38 Koska perussopimuksissa määrätty valvonta merkitsee sitä, että unionin tuomioistuimet harjoittavat sekä oikeudellisiin seikkoihin että tosiseikkoihin kohdistuvaa valvontaa ja että niillä on toimivalta arvioida todisteita, kumota riidanalainen päätös tai muuttaa sakkojen määrää, unionin tuomioistuin on katsonut tästä seuraavan, että SEUT 263 artiklassa määrätty laillisuusvalvonta, jota täydentää asetuksen N:o 1/2003 31 artiklassa säädetty sakon määrää koskeva täysi harkintavalta, ei ole ristiriidassa nykyisin perusoikeuskirjan 47 artiklaan sisältyvän tehokkaan oikeussuojan periaatteen kanssa (em. asia Chalkor v. komissio, tuomion 67 kohta).

39 Tästä seuraa, että ensimmäinen valitusperuste on perusteeton.

Toinen valitusperuste, joka koskee tutkintatoimien välittömyyden noudattamatta jättämistä

Asianosaisten lausumat

40 Toisella valitusperusteellaan valittajat viittaavat ensimmäisessä oikeusasteessa nostamansa kanteen tueksi esittämäänsä neljänteen kanneperusteeseen. Valittajien mukaan tutkintatoimien ”välittömyys” edellyttää, että unionin yleisen tuomioistuimen on suoraan itse arvioitava lausumia tai muuta selvitystä esittävistä henkilöistä saatavaa vaikutelmaa. Todistajia on kuultava valan nojalla tuomioistuimen julkisessa istunnossa, ja syytösten kohteena olevien yritysten on voitava esittää heille kysymyksiä.

41 Komission toimittama aineellinen tutkinta ja unionin yleisen tuomioistuimen harjoittama valvonta eivät valittajien mukaan täytä näitä vaatimuksia, koska ne usein perustuvat ainoastaan komission kanssa yhteistyötä tekevien yritysten esittämään tosiseikkojen kirjalliseen kuvaukseen. Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon mukaisesti annetuissa lausumissa on siten olemassa suuri vaara, että yhteistyötä tekevät yritykset vääristävät tosiseikkoja tai liioittelevat niitä.

42 Komissio katsoo, että toinen valitusperuste on jätettävä tutkimatta.

Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

43 SEUT 256 artiklasta, Euroopan unionin tuomioistuimen perussäännön 58 artiklan ensimmäisestä kohdasta ja unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 112 artiklan 1 kohdan c alakohdasta, sellaisena kuin sitä oli sovellettava tämän valituksen tekemisen ajankohtana, seuraa, että valituksessa on ilmoitettava täsmällisesti sekä se, miltä kaikilta osin tuomion kumoamista vaaditaan, että ne oikeudelliset perusteet ja perustelut, joihin erityisesti halutaan vedota tämän vaatimuksen tueksi (ks. mm. asia C-352/98 P, Bergaderm ja Goupil v. komissio, tuomio 4.7.2000, Kok., s. I-5291, 34 kohta ja asia C-248/99 P, Ranska v. Monsanto ja komissio, tuomio 8.1.2002, Kok., s. I-1, 68 kohta).

44 Kuten komissio on vastinekirjelmässään huomauttanut, toinen valitusperuste on muotoiltu abstraktisti eikä siinä ilmoiteta niitä valituksenalaisen tuomion kohtia, joihin valitus kohdistuu. Ainoa yksilöivä seikka on viittaus ensimmäisessä oikeusasteessa nostetun kanteen neljänteen kanneperusteeseen, joka koski vuoden 2002 yhteistyötiedonannon lainvastaisuutta nemo tenetur se ipsum accusare-, nemo tenetur se ipsum prodere- ja in dubio pro reo -periaatteiden loukkaamisen ja suhteellisuusperiaatteen loukkaamisen vuoksi. Tämä kanneperuste ei siten ilmeisesti liity toiseen valitusperusteeseen.

45 Näistä seikoista seuraa, että toinen valitusperuste on liian epäselvä, jotta siihen voitaisiin vastata, ja se on jätettävä tutkimatta.

46 Siltä osin kuin valittajat arvostelevat sitä, ettei unionin yleisessä tuomioistuimessa kuultu todistajia, on joka tapauksessa riittävää muistuttaa, että kilpailuasiassa tehdystä komission päätöksestä nostetun kanteen yhteydessä on lähtökohtaisesti kantajan tehtävänä esittää kyseistä päätöstä koskevat kanneperusteet ja todisteet niiden tueksi (ks. em. asia Chalkor v. komissio, tuomion 64 kohta). Kuten julkisasiamies on todennut ratkaisuehdotuksensa 48 kohdassa, valittajat eivät ole kiistäneet väitetiedoksiannossa selostettuja tosiseikkoja eivätkä myöskään pyytäneet unionin yleistä tuomioistuinta kuulemaan todistajia.

47 Toinen valitusperuste on siten jätettävä tutkimatta.

Kolmas valitusperuste, joka koskee asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan pätemättömyyttä laillisuusperiaatteen loukkaamisen vuoksi

Asianosaisten ja muiden osapuolten lausumat

48 Kolmannella valitusperusteellaan valittajat viittaavat ensimmäisessä oikeusasteessa nostetun kanteen tueksi esitettyyn ensimmäiseen kanneperusteeseen, joka koskee asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan yhteensopimattomuutta oikeusvaltion periaatteen sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklasta ja perusoikeuskirjan 49 artiklasta ilmenevän, sovellettavan lain täsmällisyyttä koskevan vaatimuksen (nulla poena sine lege certa) kanssa.

49 Valittajat vetoavat siihen, että lainsäätäjän on itse vahvistettava sääntelyä vaativien alojen kaikki keskeiset osat. Lissabonin sopimuksesta lähtien tämä periaate on nimenomaisesti lausuttu SEUT 290 artiklan 1 kohdan toisen alakohdan viimeisessä virkkeessä, jonka mukaan ”tietyn alan keskeisistä osista voidaan säätää vain lainsäätämisjärjestyksessä hyväksyttävällä säädöksellä eikä säädösvallan siirto voi näin ollen koskea näitä osia”.

50 Valittajat katsovat, että laillisuusperiaatteen loukkaaminen johtuu asetuksen N:o 1/2003 23 artiklassa käytetyn yrityksen käsitteen epämääräisyydestä. Komissio ja unionin tuomioistuimet laajentavat tämän käsitteen soveltamisalaa liikaa käyttämällä taloudellisen yksikön käsitettä, joka on täysin irrallaan

oikeushenkilön käsitteestä, josta unionin lainsäätäjä on varmasti hakenut johtoa. Valittajien mukaan yrityksen käsitteen käyttö loukkaa yhteisvastuussa olevan emoyhtiön oikeuksia, koska todellinen ja yksityiskohtainen kiinnekohta muodollisesti voimassa olevaan lakiin puuttuu täysin.

51 Laillisuusperiaatteen loukkaaminen johtuu myös kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättävien seuraamusten epämääräisyydestä. Valittajien mukaan rikkomisen vakavuus ja kesto eivät ole riittävän täsmällisiä perusteita. Vuoden 1998 suuntaviivat ja vuoden 2002 yhteistyötiedonanto eivät korjaa asiaa, koska ne eivät ole sitovia, kuten unionin tuomioistuin on asiassa C-360/09, Pfleiderer, 14.6.2011 annetussa tuomiossa (Kok., s. I-5161, 23 kohta) todennut. Asetuksen N:o 1/2003 23 artiklassa sakon enimmäismääräksi ilmoitettu raja-arvo 10 prosenttia liikevaihdosta on puolestaan vaihteleva, ja se riippuu erityisesti komission ratkaisukäytännöstä ja niistä yrityksistä, joiden syyksi rikkominen luetaan, se ei liity tekoon vaan asianomaiseen yritykseen eikä se muodosta numeroina ilmaistavissa olevaa ehdotonta enimmäismäärää, kuten unionin yleinen tuomioistuin on virheellisesti maininnut valituksenalaisen tuomion 102 kohdassa. Myöskään tuomioistuinten täydellä harkintavallalla ei voida korjata lain epätäsmällisyyttä, ja näin on siitä riippumatta, että tämä harkintavalta on olemassa vain teoriassa eikä unionin yleinen tuomioistuin yleensä käytä sitä.

52 Komissio ja neuvosto katsovat, ettei SEUT 290 artiklalla ole merkitystä arvioitaessa asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan laillisuutta. Tämän asetuksen 23 artiklassa käytetyn yrityksen käsitteen epätäsmällisyyden osalta neuvosto vetoaa siihen, että kyseessä on uusi väite, joka on sen vuoksi jätettävä tutkimatta. Komissio ja neuvosto huomauttavat lisäksi, että tämä yrityksen käsite on täsmennetty unionin tuomioistuinten oikeuskäytännössä ja että tämä on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaista. Komission ja neuvoston mukaan myös väite seuraamuksen epämääräisyydestä on hylättävä asetuksen N:o 17 15 artiklaa ja asetuksen N:o 1/2003 23 artiklaa koskevan oikeuskäytännön perusteella.

Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

53 Valittajat kohdistavat kolmannen valitusperusteensa siihen vastaukseen, jonka unionin yleinen tuomioistuin on antanut ensimmäisessä oikeusasteessa nostetun kanteen ensimmäiseen kanneperusteeseen, mutteivät kuitenkaan täsmennä, mitä valituksenalaisen tuomion kohtia ne pitävät virheellisinä. Koska unionin yleinen tuomioistuin on käsitellyt tämän kanneperusteen valituksenalaisen tuomion 93–116 kohdassa, on syytä viitata valituksenalaisen tuomion näihin kohtiin.

54 Kuten julkisasiamies on todennut ratkaisuehdotuksensa 139 kohdassa, sekä valituksenalaisesta tuomiosta että ensimmäisessä oikeusasteessa nostetusta kanteesta ilmenee, etteivät valittajat ole esittäneet unionin yleisessä tuomioistuimessa väitettä yrityksen käsitteen epämääräisyydestä laillisuusperiaatteen kannalta eikä unionin yleinen tuomioistuin ole myöskään käsitellyt sitä.

55 Tästä seuraa, että tämä väite on jätettävä tutkimatta, sillä unionin tuomioistuin on muutoksenhakumenettelyssä lähtökohtaisesti toimivaltainen arvioimaan ainoastaan sitä oikeudellista ratkaisua, jonka unionin yleinen tuomioistuin on tehnyt sille esitetyistä perusteista (asia C-380/09 P, Melli Bank v. neuvosto, tuomio 13.3.2012, 92 kohta).

56 Sakkojen tason epämääräisyyttä laillisuusperiaatteen kannalta koskevan väitteen osalta on muistutettava, että – kuten tämän tuomion 31 kohdassa on selostettu – Lissabonin sopimuksen määräyksillä ei ole merkitystä arvioitaessa kanneperustetta, joka liittyy kilpailuasiassa annettuun päätökseen, joka on tehty jopa ennen Lissabonin sopimuksen allekirjoittamista. Tästä seuraa, että SEUT 290 artiklan rikkomista koskeva väite on tehoton.

57 Unionin yleinen tuomioistuin ei ole tehnyt oikeudellista virhettä muistuttaessaan valituksenalaisen tuomion 96 kohdassa, että laillisuusperiaate edellyttää, että laissa määritellään selvästi rikokset ja niistä määrättävät rangaistukset (asia C-413/08 P, Lafarge v. komissio, tuomio 17.6.2010, Kok., s. I-5361,

94 kohta). Unionin yleinen tuomioistuin ei ole tehnyt oikeudellista virhettä myöskään muistuttaessaan valituksenalaisen tuomion 99 kohdassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaisista lain selvyyden arviointiperusteista eli siitä, että lain selvyyttä arvioitaessa otetaan huomioon asianomaisen säännöksen sanamuodon lisäksi myös vakiintuneessa ja julkaistussa oikeuskäytännössä tehdyt täsmennykset (ks. vastaavasti asia G. v. Ranska, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 27.9.1995, A-sarja, nro 325-B, 25 kohta), ja siitä, että se seikka, että laissa annetaan harkintavaltaa, ei itsessään ole ristiriidassa ennakoitavuuden vaatimuksen kanssa edellyttäen, että tällaisen harkintavallan laajuus ja sen käyttämistapa määritellään riittävän selvästi, kun otetaan huomioon kyseessä oleva hyväksytty tavoite, jotta oikeussubjektia suojataan riittävästi mielivaltaisilta toimilta (ks. asia Margareta ja Roger Andersson v. Ruotsi, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 25.2.1992, A-sarja, nro 226, 75 kohta).

58 Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan on niin, että vaikka asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa jätetään komissiolle harkintavaltaa, siinä kuitenkin rajoitetaan sen käyttöä asettamalla objektiiviset kriteerit, joissa komission on pitäydyttävä. Siten yhtäältä mahdollisesti määrättävällä sakolla on numeroina ilmaistavissa oleva ja ehdoton enimmäismäärä, joten yritykselle määrättävissä olevan sakon enimmäismäärä on määritettävissä etukäteen. Toisaalta tämän harkintavallan käyttämistä rajoittavat myös komission itselleen vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa ja vuoden 1998 suuntaviivoissa asettamat käytännesäännöt. Komission hallintokäytäntö, joka on tiedossa ja johon on mahdollista tutustua, on lisäksi unionin tuomioistuinten täyden valvontavallan alainen, ja unionin tuomioistuinten vakiintuneen oikeuskäytännön perusteella kyseiseen 23 artiklan 2 kohtaan mahdollisesti sisältyvät käsitteet on voitu täsmentää. Asiantunteva toimija voi näin ollen tarvittaessa oikeudelliseen neuvonantajaan turvautuen ennakoida riittävän täsmällisesti sille tietystä käyttäytymisestä määrättävien sakkojen laskentatavan ja suuruusluokan, ja se, että tämä toimija ei voi tietää etukäteen täsmällisesti komission kussakin tapauksessa määräämien sakkojen tasoa, ei voi olla rangaistusten laillisuuden periaatteen vastaista (ks. vastaavasti myös asia C-266/06 P, Evonik Degussa v. komissio, tuomio 22.5.2008, Kok., s. I-81*, 50–55 kohta).

59 Näiden seikkojen perusteella on todettava, ettei unionin yleinen tuomioistuin ole tehnyt oikeudellista virhettä tarkastellessaan komission harkintavaltaa erityisesti objektiivisten kriteerien, yleisten oikeusperiaatteiden ja vuoden 1998 suuntaviivojen kannalta, joissa komission on pitäydyttävä, ja päätyessään toteamaan valituksenalaisen tuomion 116 kohdassa, että asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohtaan kohdistettu rangaistusten lakisidonnaisuuden periaatteen loukkaamista koskeva lainvastaisuusväite oli hylättävä.

60 Näin ollen kolmas valitusperuste on osittain jätettävä tutkimatta ja se on osittain perusteeton.

Neljäs valitusperuste, joka koskee vuoden 1998 suuntaviivojen pätemättömyyttä siksi, ettei komissiolla ole toimivaltaa toimia lainsäädäntöelimenä

Asianosaisten lausumat

61 Neljännellä valitusperusteellaan valittajat riitauttavat unionin yleisen tuomioistuimen arvioinnin, jonka mukaan vuoden 1998 suuntaviivoilla on ”yksinomaan myötävaikutettu – – komission harkintavallan rajojen täsmentämiseen”. Valittajat katsovat, että kyseisten suuntaviivojen, joilla käytännössä on ratkaiseva merkitys sakkojen määrän vahvistamisessa, olisi pitänyt olla neuvoston vahvistamia lainsäätäjän ominaisuudessaan. Valittajat viittaavat tältä osin SEUT 290 artiklan 1 kohtaan, joka koskee lainsäätämisjärjestyksessä hyväksyttävällä säädöksellä komissiolle siirrettävää toimivaltaa.

62 Valittajat riitauttavat myös valituksenalaisen tuomion 136 kohdan ja erityisesti unionin yleisen tuomioistuimen perustelun, jonka mukaan sakkojen ennalta estävän tarkoituksen vuoksi on laillista, että niiden laskentatapa ja suuruusluokka on jätetty komission harkittaviksi. Valittajat katsovat, että

näin esittämällään kannanotolla unionin yleinen tuomioistuin syrjäyttää seuraamukselle asetettavat oikeusvaltion periaatteen mukaisuutta koskevat vaatimukset rankaisemista ja pelotevaikutusta koskevien tavoitteiden hyväksi.

63 Komissio vetoaa siihen, etteivät vuoden 1998 suuntaviivat ole sakkojen määräämisen oikeudellinen perusta vaan että niillä ainoastaan täsmennetään, millä tavoin komissio soveltaa asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohtaa, ja taataan yhdenmukainen hallintokäytäntö. Kyse on siten pelkistä komission hallinnollisista määräyksistä, jotka eivät lähtökohtaisesti sido unionin tuomioistuimia (em. asia Chalkor v. komissio, tuomion 62 kohta). Komission mukaan unionin yleinen tuomioistuin on todennut tämän valituksenalaisen tuomion 133 kohdassa.

64 Komissio katsoo, etteivät vuoden 1998 suuntaviivat ole siirretyn toimivallan perusteella annettua lainsäädäntöä. SEUT 290 artiklan 1 kohdassa, joka on tullut voimaan riidanalaisen päätöksen tekemisen jälkeen, ei muutenkaan säännellä kysymystä siitä, milloin säädöksen antaminen edellyttää toimivallan siirtoa, vaan ainoastaan siitä, miten toimivallan siirto on tehtävä tietyllä alalla, josta ei tässä tapauksessa ole kysymys. Koska asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohtaan sisältyvä sääntely ei ole täsmällisyysperiaatteen vastainen, vuoden 1998 suuntaviivojen epätäsmällisyyteen kohdistuvan arvostelun perusteet ovat sitä paitsi vieläkin heikommat.

Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

65 On jälleen huomautettava, että – kuten tämän tuomion 31 kohdassa on täsmennetty – Lissabonin sopimuksen määräyksillä ei ole merkitystä arvioitaessa kanneperustetta, joka liittyy kilpailuasiassa annettuun päätökseen, joka on tehty jopa ennen Lissabonin sopimuksen allekirjoittamista.

66 Vuoden 1998 suuntaviivat eivät muutenkaan ole lainsäädäntöä eivätkä SEUT 290 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua siirretyn toimivallan perusteella annettua lainsäädäntöä eivätkä myöskään kilpailuasioissa määrättävien sakkojen oikeudellinen perusta, koska nämä sakot vahvistetaan yksinomaan asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan perusteella.

67 Vuoden 1998 suuntaviivoissa vahvistetaan käytännesääntöjä, joissa ilmaistaan noudatettava käytäntö ja joista hallinto voi poiketa yksittäistapauksessa vain, jos se perustelee kyseisen poikkeamisen syillä, jotka ovat sopusoinnussa yhdenvertaisen kohtelun periaatteen kanssa (ks. asia C-397/03 P, Archer Daniels Midland ja Archer Daniels Midland Ingredients v. komissio, tuomio 18.5.2006, Kok., s. I-4429, 91 kohta), ja niissä ainoastaan kuvataan komission kilpailusääntöjen rikkomisen tutkinnassa käyttämä menetelmä ja arviointiperusteet, jotka se sitoutuu ottamaan huomioon sakon määrän vahvistamiseksi (ks. em. asia Chalkor v. komissio, tuomion 60 kohta).

68 Missään perussopimusten määräyksissä ei myöskään kielletä toimielintä vahvistamasta tällaisia ohjeellisia käytännesääntöjä.

69 Tästä seuraa, että komissiolla on ollut toimivalta vuoden 1998 suuntaviivojen vahvistamiseen ja neljäs valitusperuste on siten perusteeton.

Viides valitusperuste, joka koskee taannehtivuuskiellon ja luottamuksensuojan periaatteiden loukkaamista

Asianosaisten lausumat

70 Viidennellä valitusperusteellaan valittajat arvostelevat valituksenalaisen tuomion 117–130 kohtaa. Valittajat katsovat, että vaikka vuoden 1998 suuntaviivat olisivat päteviä, niitä ei voitaisi soveltaa taannehtivuuskiellon periaatteen loukkaamisen vuoksi.

71 Unionin yleisen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 125 kohdassa mainittu oikeuskäytäntö, jonka mukaan komissiota ei voida estää nostamasta sakkojen tasoa, jos unionin kilpailusääntöjen tehokas soveltaminen sitä edellyttää, ja saman tuomion 126 kohdassa mainittu oikeuskäytäntö, jonka mukaan yritykset eivät voi saavuttaa perusteltua luottamusta siihen, ettei komissio ylitä aiemmin käytettyä sakkojen tasoa, eivätkä sakkojen laskentatapaan, on valittajien mukaan ristiriidassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan 1 kappaleen kanssa, jossa kielletään seuraamusten taannehtiva ankaroittaminen muuten kuin riittävän ennustettavalla tavalla.

72 Valittajien mukaan unionin yleinen tuomioistuin on menetellyt virheellisesti katsoessaan sen seikan, ettei seuraamus voi olla suurempi kuin 10 prosenttia liikevaihdosta, merkitsevän harkintavallan olennaista rajoittamista. Sitä paitsi unionin yleinen tuomioistuin ei ole voinut yhtäältä viitata siihen, että vuoden 1998 suuntaviivat ovat lisänneet seuraamuksen ennustettavuutta, ja toisaalta sallia sitä, että komissio muuttaa niitä taannehtivasti asianomaisten yritysten vahingoksi.

73 Valittajat vetoavat lopuksi siihen, että koska vuoden 1998 suuntaviivat eivät ole Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan 1 kappaleessa tarkoitettu laki, taannehtivuuskieltoa on sitä suuremmalla syyllä sovellettava komission hallintokäytäntöön.

74 Komissio katsoo, että unionin yleinen tuomioistuin on menetellyt unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön (yhdistetyt asiat C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P-C-208/02 P ja C-213/02 P, Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomio 28.6.2005, Kok., s. I-5425, 231 kohta) mukaisesti päätyessään katsomaan valituksenalaisen tuomion 123 ja 125 kohdassa, ettei taannehtivuuskiellon ja luottamuksensuojan periaatteita ollut loukattu.

Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

75 Kuten julkisasiamies on todennut ratkaisuehdotuksensa 169 ja 170 kohdassa, unionin yleinen tuomioistuin ei ole tehnyt oikeudellista virhettä, kun se on valituksenalaisen tuomion 118–129 kohdassa kerrannut ja soveltanut unionin tuomioistuinten vakiintunutta oikeuskäytäntöä, jonka mukaan vuoden 1998 suuntaviivat kuten myöskään kilpailuasioissa määrättävien sakkojen tasoa koskeva komission käytäntö eivät loukkaa taannehtivuuskiellon periaatetta eivätkä luottamuksensuojan periaatetta (ks. em. yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 217, 218 ja 227–231 kohta; em. asia Archer Daniels Midland ja Archer Daniels Midlands Ingredients v. komissio, tuomion 25 kohta ja asia C-3/06 P, Groupe Danone v. komissio, tuomio 8.2.2007, Kok., s. I-1331, 87–92 kohta).

76 Tästä seuraa, että viides valitusperuste on perusteeton.

Kuudes valitusperuste, joka koskee syyttömyysolettaman periaatteen loukkaamista

Asianosaisten lausumat

77 Kuudennella valitusperusteellaan valittajat viittaavat ensimmäisessä oikeusasteessa nostetun kanteen 12. kanneperusteeseen. Valittajien mukaan komissio ei noudata vastuun kohdentamista koskevia perusperiaatteita vaan katsoo yrityksen vastuun syntyvän heti, kun kuka tahansa sen yhdenkin tytäryhtiön työntekijöistä on menetellyt työtehtävissään kartellioikeuden vastaisesti.

78 Tällainen menettelytapa on valittajien mukaan vastoin asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohtaa, jossa edellytetään yrityksen toimineen ”tahallaan tai tuottamuksesta”, ja vastoin perusoikeuskirjan 48 artiklan 1 kohdassa ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kappaleessa vahvistettua syyttömyysolettaman periaatetta.

79 Valittajien mukaan tarvitaan lain tasoista säännöstä niiden perusteiden määrittämiseen, joilla oikeushenkilö voi joutua vastuuseen laillisten edustajiensa tai muiden työntekijöidensä menettelystä. Rikkomisista vastuuseen joutumisen edellytyksenä saattaisi tapauksen mukaan olla valvontavelvollisuuden laiminlyönti. Unionin yleinen tuomioistuin on kuitenkin todennut valituksenalaisen tuomion 88 kohdassa Schindler Holdingin tehneen kaiken voitavansa estääkseen tytäryhtiöitään toimimasta EY 81 artiklan vastaisesti.

80 Komissio katsoo, että valittajat vetoavat perusteeseen, johon ne eivät olleet vedonneet unionin yleisessä tuomioistuimessa ja joka on sen vuoksi jätettävä tutkimatta. Väite perustuu joka tapauksessa siihen virheelliseen olettamukseen, ettei emoyhtiön olisi todettu millään tavoin rikkoneen kilpailusääntöjä.

Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

81 On todettava, että valittajat viittaavat ensimmäisessä oikeusasteessa nostetun kanteen 12. kanneperusteeseen täsmentämättä kuitenkaan niitä valituksenalaisen tuomion kohtia, joihin valitus kohdistuu, vaikka tämän tuomion 43 kohdassa mainitusta vakiintuneesta oikeuskäytännöstä ilmenee, että valituksessa on ilmoitettava täsmällisesti sekä se, miltä kaikilta osin tuomion kumoamista vaaditaan, että ne oikeudelliset perusteet ja perustelut, joihin erityisesti halutaan vedota tämän vaatimuksen tueksi.

82 Viitattaessa kanneperusteiden käsittelyjärjestykseen, jonka unionin yleinen tuomioistuin on selostanut valituksenalaisen tuomion 47 ja 48 kohdassa, voidaan kuitenkin olettaa, että se valituksenalaisen tuomion osa, johon kuudes valitusperuste kohdistuu, muodostuu kyseisen tuomion 63–92 kohdasta, joissa unionin yleinen tuomioistuin on käsitellyt kanneperusteen, joka koskee riidanalaisen päätöksen lainvastaisuutta sillä perusteella, että päätöksessä on vahvistettu Schindler Holdingin olevan yhteisvastuussa. Kyseisissä tuomion kohdissa ei kuitenkaan käsitellä kysymystä oikeushenkilön vastuun perustumisesta sen laillisten edustajien tai työntekijöiden menettelyyn vaan kysymystä emoyhtiön vastuusta sen tytäryhtiöiden menettelyn johdosta.

83 Siinä tapauksessa, että valittajien tarkoitus on riitauttaa oikeushenkilön vastuunalaisuus sen laillisten edustajien tai työntekijöiden menettelystä, kyseessä on uusi peruste, jota ei voida tutkia muutoksenhakumenettelyssä. Kuten nimittäin tämän tuomion 55 kohdassa mainitusta oikeuskäytännöstä ilmenee, unionin tuomioistuin on muutoksenhakumenettelyssä lähtökohtaisesti toimivaltainen arvioimaan ainoastaan sitä oikeudellista ratkaisua, jonka asiaa ensimmäisenä oikeusasteena käsitellyt tuomioistuin on tehnyt sille esitetyistä perusteista.

84 Näistä seikoista seuraa, että kuudennessa valitusperusteessa ei täsmennetä oikeudellisesti riittävällä tavalla niitä valituksenalaisen tuomion kohtia, joihin valitus kohdistuu, se on liian epäselvä, jotta siihen voitaisiin vastata, ja se on joka tapauksessa uusi peruste. Tämä peruste on näin ollen jätettävä tutkimatta.

Seitsemäs valitusperuste, joka koskee oikeudellista virhettä Schindler Holdingin yhteisvastuun vahvistamisessa

Asianosaisten lausumat

85 Seitsemännellä valitusperusteellaan valittajat riitauttavat valituksenalaisen tuomion 63–92 kohdan, joissa unionin yleinen tuomioistuin on hylännyt ensimmäisessä oikeusasteessa nostetun kanteen 12. kanneperusteen, jossa valittajat katsoivat, etteivät edellytykset Schindler Holdingin yhteisvastuulle sen tytäryhtiöiden tekemistä rikkomisista täyttyneet.

86 Valittajat vetoavat siihen, että unionin tuomioistuimen ja unionin yleisen tuomioistuimen oikeuskäytäntö, jossa hyväksytään emoyhtiön yhteisvastuu sen tytäryhtiöiden tekemien rikkomisten johdosta, on vastoin näitä yhtiöitä koskevien kansallisten lakien säännöksiä, koska lähtökohtaisesti niissä ei sallita oikeudellisesti erillisten oikeushenkilöiden vastuun laajentamista ja niissä noudatetaan periaatetta, jonka mukaan osakkaiden ja yhtiökumppanien vastuu yhtiön veloista on rajoitettu. Erityisesti jäsenvaltioiden oikeusjärjestyksissä ei tunnusteta emoyhtiön vastuuta pelkästään sillä perusteella, että sen kaupallisen johdon oletetaan käyttävän vaikutusvaltaa sen tytäryhtiöihin.

87 Vastuun rajoittamisen peruste tunnustetaan valittajien mukaan myös unionin johdetussa oikeudessa. Valittajat viittaavat tässä yhteydessä eurooppayhtiön (SE) säännöistä 8.10.2001 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 2157/2001 (EYVL L 294, s. 1) 1 artiklan 2 kohtaan, jossa säädetään, että ”SE:n osakepääoma on jaettu osakkeisiin. Jokaisen osakkeenomistajan vastuu rajoittuu hänen merkitsemäänsä määrään osakepääomasta”. Valittajat viittaavat myös yksityisen eurooppayhtiön säännöistä annettavaa asetusta koskevan ehdotuksen (KOM(2008) 396 lopullinen) 3 artiklan 1 kohdan b alakohtaan, jonka mukaan ”osakkeenomistaja vastaa ainoastaan merkitsemällään määrällä tai määrällä, jonka hän on sopinut merkitsevänsä”, sekä yhdenmiehen rajavastuuyhtiöistä 21.12.1989 annettuun kahdenteentoista neuvoston yhtiöoikeudelliseen direktiiviin 89/667/ETY (EYVL L 395, s. 40).

88 Valittajien mukaan SEUT 3 artiklan 1 kohdan b alakohdassa annetaan unionille lainsäädäntövalta ainoastaan sisämarkkinoiden toimintaa varten tarvittavien kilpailusääntöjen vahvistamiseen. Vastuun kohdentamista koskevat säännöt emoyhtiön ja sen tytäryhtiön välisessä suhteessa kuuluvat edelleen jäsenvaltioiden toimivaltaan. Valittajat viittaavat tältä osin julkisasiamies Trstenjakin ratkaisuehdotuksen 57 kohtaan 21.10.2010 annetulla tuomiolla ratkaistussa asiassa C-81/09, Idryma Typou (Kok., s. I-10161), ja asiassa C-104/96, Rabobank, 16.12.1997 annettuun tuomioon (Kok., s. I-7211, 22–28 kohta).

89 Valittajat riitauttavat siten sen seikan, että emoyhtiön yhteisvastuu sen tytäryhtiöiden tekemien rikkomisten johdosta on kehitetty ratkaisukäytännössä eikä SEUT 290 artiklan 1 kohdassa edellytetyin tavoin lainsäätäjän toimenpiteellä, kuten tapahtui asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 4 kohdassa, jossa säädetään yritysten yhteenliittymän jäsenten yhteisvastuusta yhteenliittymälle määrätystä sakosta siinä tapauksessa, että yhteenliittymä on maksukyvytön.

90 Toissijaisesti valittajat riitauttavat asiassa C-97/08 P, Akzo Nobel ym. vastaan komissio, 10.9.2009 annetusta tuomiosta (Kok., s. I-8237) ilmenevän oikeuskäytännön, sellaisena kuin unionin yleinen tuomioistuin on sen ymmärtänyt, joka johtaa emoyhtiön tuottamuksesta riippumattomaan vastuuseen. Valittajien mukaan emoyhtiön syyksi olisi luettava sen oma virheellinen menettely, joka saattaa ilmetä sen omana osallistumisena rikkomiseen taikka joidenkin konserniin liittyvien organisatoristen velvoitteiden laiminlyönnistä. Schindler Holding ei ole menetellyt virheellisesti, sillä se on tehnyt kaiken voitavansa estääkseen tytäryhtiöitään menettelemästä kartellioikeuden vastaisesti sekä tässä tarkoituksessa ottanut käyttöön ja kehittänyt sääntöjen noudattamista koskevan esimerkiksi kelpaavan ohjelman.

91 Valittajat vetoavat viime kädessä siihen, että vaikka edellä mainitussa asiassa Akzo Nobel ym. vastaan komissio annetussa tuomiossa vahvistettuja vastuuta koskevia periaatteita sovellettaisiin samalla tavoin kuin unionin yleinen tuomioistuin on niitä soveltanut, Schindler Holdingin ei siltikään ole todettava olevan vastuussa, koska sen neljä tytäryhtiötä toimivat itsenäisesti kukin eri jäsenvaltiossa eikä Schindler Holdingilla ole mahdollisuutta vaikuttaa niiden juokseviin asioihin. Valittajat riitauttavat valituksenalaisen tuomion 86 kohdan, jossa unionin yleinen tuomioistuin on katsonut, etteivät valittajat olleet esittäneet riittävää näyttöä, antamatta valittajille kuitenkaan mahdollisuutta esittää muuta näyttöä oikeudenkäynnin aikana. Valittajien mukaan ensimmäisessä oikeusasteessa nostettuun kanteeseen on sisältynyt riittävä selvitys ja vastanäytön esittäminen olisi ollut komission tehtävä.

92 Valittajat riitauttavat myös liiketoimintapolitiikan käsitteen laajan tulkinnan, jonka unionin yleinen tuomioistuin on omaksunut valituksenalaisen tuomion 86 kohdassa. Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan olisi esitettävä näyttö itsenäisestä menettelystä eikä liiketoimintapolitiikasta laajassa merkityksessä.

93 Valittajat riitauttavat lopuksi valituksenalaisen tuomion 88 kohtaan sisältyvän unionin yleisen tuomioistuimen arvioinnin, jossa valittajien mielestä ristiriitaisella tavalla päätellään Schindler Holdingin käyttäneen määräysvaltaa tytäryhtiöihinsä sillä perusteella, että konsernin tasolla oli toteutettu mittava sääntöjen noudattamista koskeva ohjelma, jonka noudattamista valvottiin säännöllisillä tarkastuksilla ja muilla toimenpiteillä.

94 Komissio katsoo, että seitsemännen valitusperusteen ensimmäinen osa on jätettävä tutkimatta, koska valittajat eivät kohdista arvosteluaan valituksenalaiseen tuomioon vaan vetoavat uuteen perusteeseen, joka koskee unionin toimivallan puuttumista.

95 Joka tapauksessa nämä perustelut merkitsisivät sitä, että yhtiöoikeudellinen yrityksen käsite asetettaisiin unionin kilpailuoikeudessa voimassa olevan taloudellisen ja toiminnallisen yrityksen käsitteen edelle ja perustelut olisivat virheelliset. Toisin kuin valittajat väittävät, järjestelmässä ei ole kyse toisen tekoihin perustuvasta vastuusta eikä myöskään oikeushenkilöiden yhtiömiesten velvollisuudesta vastata sen puolesta vaan vastuusta, joka perustuu siihen, että asianomaiset yhtiöt muodostavat EY 81 artiklassa tarkoitetussa mielessä vain yhden yrityksen (ks. asia C-521/09, Elf Aquitaine v. komissio, tuomio 29.9.2011, Kok., s. I-8947, 88 kohta). Tämä järjestelmä eroaa siten asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 4 kohdassa tarkoitetusta järjestelmästä, joka koskee useita yrityksiä.

96 Olettamasta, jonka mukaan emoyhtiöllä on ratkaiseva vaikutus tytäryhtiönsä käyttäytymiseen, komissio huomauttaa, että kaikkien aihetodisteiden tavoin tämä olettama perustuu kokemuksen vahvistamaan tyypilliseen syy-yhteyteen. Se, että olettaman kumoamiseen tarvittavan vastanäytön esittäminen on vaikeaa, ei sinänsä merkitse, että olettama olisi tosiasiallisesti kumoamaton. Tähän olettamaan turvautuminen ei myöskään merkitse todistustaakan kääntämistä syyttömyysolettaman periaatteen vastaisella tavalla. Kyseessä on todistelua eikä vastuun kohdentamista koskeva sääntö. Unionin tuomioistuimen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä johtuu lisäksi, että myös vaikeasti kumottavissa oleva olettama pysyy hyväksyttävissä rajoissa, kunhan se on oikeassa suhteessa sillä tavoiteltuun hyväksyttävään päämäärään, vastanäytön esittämiseen on mahdollisuus ja puolustautumisoikeudet taataan.

97 Komissio katsoo, etteivät valittajat ole kumonneet olettamaa emoyhtiön ratkaisevasta vaikutuksesta tytäryhtiönsä käyttäytymiseen pelkillä lausumillaan, joiden tueksi ei ole esitetty näyttöä. Komission mukaan sääntöjen noudattamista koskevat ohjeet ja niihin liittyvien organisaatiojärjestelyjen toteuttaminen osoittavat tässä tapauksessa Schindler Holdingin ratkaisevan vaikutuksen tytäryhtiöihinsä eikä niillä ole sitä vastuusta vapauttavaa vaikutusta.

98 Valittajat katsovat vastauskirjelmässään, että – kuten edellä mainitussa asiassa Elf Aquitaine vastaan komissio annetusta tuomiosta ilmenee – kysymys emoyhtiön ratkaisevaa vaikutusta tytäryhtiönsä käyttäytymiseen koskevan olettaman laillisuudesta Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan kannalta on edelleen ratkaisematta. Valittajat huomauttavat, että asiassa Klouvi vastaan Ranska 30.6.2011 annetun Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomion (kanne nro 30754/03) 40 kohdan mukaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kappaletta on tulkittava siten, että taataan konkreettiset ja todelliset oikeudet eikä vain teoreettisia ja näennäisiä oikeuksia. Edellä mainitun olettaman, siten kuin unionin yleinen tuomioistuin tulkitsee sitä, kumoaminen on mahdotonta. Kyseessä ei ole vastuu omasta virheellisestä menettelystä vaan kollektiivinen vastuu. Tältä osin valittajat vetoavat unionin yleiselle tuomioistuimelle esitettyihin todisteisiin.

99 Valittajat katsovat lopuksi, että unionin yleisellä tuomioistuimella on ollut velvollisuus tarkistaa riidanalaisen päätöksen perustelut omasta aloitteestaan. Riidanalainen päätös on kuitenkin erityisesti sen 629, 630 ja 631 perustelukappaleessa perusteltu vain hyvin pintapuolisesti, mikä ei täytä edellä mainitussa asiassa Elf Aquitaine vastaan komissio annetusta tuomiosta ilmenevää unionin tuomioistuimen vahvistamaa vaatimusta.

100 Komissio kiistää vastineen antajan vastauskirjelmässä nämä valittajien perustelut.

Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

101 Seitsemännen valitusperusteen ensimmäisellä osalla valittajat väittävät, että unionin tuomioistuinten oikeuskäytäntö loukkaa oikeushenkilöiden yksilöllisen vastuun periaatetta. Kuten julkisasiamies on todennut ratkaisuehdotuksensa 65 ja 66 kohdassa, vaikka tällä periaatteella onkin erityinen merkitys muun muassa siviilioikeudellisen vastuun yhteydessä, sillä ei kuitenkaan ole merkitystä määritettäessä kilpailuoikeuden sääntöjen rikkomisen tekijää, joka määräytyy yritysten konkreettisen käyttäytymisen perusteella.

102 Perussopimusten laatijoiden valitsema ratkaisu on ollut käyttää yrityksen käsitettä yksilöitäessä kilpailuoikeuden sääntöjen rikkomisen tekijää, jolle voidaan määrätä seuraamus EY 81 ja EY 82 artiklan, nykyisin SEUT 101 ja SEUT 102 artikla, perusteella, eikä yhtiön tai oikeushenkilön käsitettä, jota käytetään EY 48 artiklassa, nykyisin SEUT 54 artikla. Johdettu oikeus, johon valittajat viittaavat, liittyy viimeksi mainittuun määräykseen eikä sillä sen vuoksi ole merkitystä määritettäessä kilpailuoikeuden sääntöjen rikkomisen tekijää.

103 Yrityksen käsitettä on täsmennetty unionin tuomioistuinten oikeuskäytännössä siten, että käsitteellä tarkoitetaan taloudellista kokonaisuutta, vaikka oikeudellisesti tämän taloudellisen kokonaisuuden muodostaakin useampi kuin yksi luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö (ks. vastaavasti em. asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 55 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja em. asia Elf Aquitaine v. komissio, tuomion 53 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

104 Tästä seuraa, että viitattuaan tähän oikeuskäytäntöön valituksenalaisen tuomion 66 kohdassa unionin yleinen tuomioistuin ei ole tehnyt oikeudellista virhettä katsoessaan saman tuomion 67 kohdassa, että kun taloudellinen yksikkö rikkoo kilpailusääntöjä, se joutuu vastuuseen tästä rikkomisesta.

105 Seitsemännen valitusperusteen toisella osalla valittajat katsovat, ettei unionilla ole lainsäädäntövaltaa vastuun kohdentamista emoyhtiön ja sen tytäryhtiön välisessä suhteessa koskevien sääntöjen määrittämiseen ja että niin perustavanlaatuisen oikeussäännön kuin kilpailusääntöjen rikkomisen tekijän käsitteen määrittäminen kuuluu unionin lainsäätäjälle eikä sen tuomioistuimille.

106 Valittajat eivät kuitenkaan ilmoita, mihin valituksenalaisen tuomion osiin niiden arvostelu kohdistuu, eikä valituksenalaisen tuomion 63–92 kohdan sanamuotoa tarkastelemalla ole mahdollista löytää minkäänlaista viittausta tällaiseen väitteeseen. Tämä väite on siten jätettävä tutkimatta siksi, että se on uusi, tai ainakin siksi, että se on täysin täsmentämätön.

107 Vastauskirjelmässään valittajat riitauttavat edellä mainitussa asiassa Akzo Nobel ym. vastaan komissio annetusta tuomiosta ilmenevän oikeuskäytännön perusteet Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan kannalta ja vetoavat siihen, että kysymystä emoyhtiön ratkaisevaa vaikutusvaltaa sen tytäryhtiötä kohtaan koskevan olettaman laillisuudesta ei ole vieläkään ratkaistu tuon artiklan kannalta. Unionin tuomioistuin on kuitenkin muistuttanut edellä mainitussa asiassa Elf Aquitaine vastaan komissio annetun tuomion 62 kohdassa, että sellainenkin olettama, joka on vaikeata kumota, pysyy hyväksyttävissä rajoissa niin kauan kun se on oikeasuhteinen lainmukaiseen päämääräänsä nähden, kun on olemassa mahdollisuus esittää vastanäyttöä ja kun puolustautumisoikeudet taataan (ks.

vastaavasti asia C-45/08, Spector Photo Group ja Van Raemdock, tuomio 23.12.2009, Kok., s. I-12073, 43 ja 44 kohta ja asia Janosevic v. Ruotsi, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 23.7.2002, Recueil des arrêts et décisions 2002 VII, 101 kohta ja sitä seuraavat kohdat).

108 Ratkaisevan vaikutusvallan tosiasiallista käyttämistä koskevan olettaman tarkoituksena on erityisesti rakentaa tasapaino yhtäältä sen merkityksen, joka on annettava tavoitteelle, joka liittyy kilpailusääntöjen ja erityisesti EY 81 artiklan vastaisesta toiminnasta rankaisemiseen ja sen uusiutumisen ehkäisemiseen, ja toisaalta sellaisten vaatimusten välille, jotka seuraavat unionin oikeuden tietyistä yleisistä periaatteista, kuten esimerkiksi syyttömyysolettamaa, seuraamusten yksilöllisyyttä ja oikeusvarmuutta koskevista periaatteista sekä puolustautumisoikeuksista, mukaan lukien asianosaisten prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaate (em. asia Elf Aquitaine v. komissio, tuomion 59 kohta). Tästä seuraa, että tällainen olettama on oikeassa suhteessa sillä tavoiteltuun hyväksyttävään päämäärään.

109 Lisäksi kyseinen olettama perustuu yhtäältä näkemykseen siitä, että tytäryhtiön kokonaan omistava yhtiö voi täysin poikkeuksellisia olosuhteita lukuun ottamatta käyttää omistuksensa perusteella ratkaisevaa vaikutusvaltaa kyseisen tytäryhtiönsä toimintaan nähden, ja toisaalta tämän vaikutusvallan tosiasiallisen käyttämisen puuttumista voidaan tehokkaimmin hakea sellaisten yksiköiden piiristä, joihin olettamaa sovelletaan. Olettama on kuitenkin kumottavissa, ja yksiköt, jotka haluavat kumota kyseisen olettaman, voivat esittää kaikki sellaiset tytäryhtiön emoyhtiöön yhdistäviä taloudellisia, organisatorisia ja oikeudellisia yhteyksiä koskevat seikat, joiden ne katsovat osoittavan, etteivät tytäryhtiö ja emoyhtiö muodosta yhtä taloudellista kokonaisuutta vaan että tytäryhtiö toimii markkinoilla itsenäisesti (ks. asia C-286/98 P, Stora Kopparbergs Bergslags v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok., s. I-9925, 29 kohta; em. asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 61 kohta ja em. asia Elf Aquitaine v. komissio, tuomion 57 ja 65 kohta).

110 Komission on vielä kuultava emoyhtiötä, ennen kuin se tekee sille vastaisen päätöksen, ja tämä päätös voidaan saattaa tutkittavaksi unionin tuomioistuimissa, joiden on asian ratkaistessaan noudatettava puolustautumisoikeuksia.

111 Tästä seuraa, ettei unionin yleinen tuomioistuin ole tehnyt oikeudellista virhettä katsoessaan valituksenalaisen tuomion 71 kohdassa, että emoyhtiön oletetaan olevan vastuussa kokonaan omistamansa tytäryhtiön toiminnasta.

112 Seitsemännen valitusperusteen kolmannella osalla valittajat riitauttavat unionin yleisen tuomioistuimen tavan soveltaa edellä mainitussa asiassa Akzo Nobel ym. vastaan komissio ilmenevää oikeuskäytäntöä ja katsovat, että unionin yleinen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 86 kohdassa tulkinnut liiketoimintapolitiikan käsitettä liian laajasti. On kuitenkin syytä muistuttaa, että sen määrittämiseksi, päättääkö tytäryhtiö itsenäisesti toiminnastaan markkinoilla, on otettava huomioon tämän tytäryhtiön emoyhtiöön yhdistäviä taloudellisia, organisatorisia ja oikeudellisia yhteyksiä koskevat kaikki merkitykselliset seikat, jotka voivat vaihdella tapauksen mukaan ja joita ei näin ollen voida luetella tyhjentävästi (ks. vastaavasti em. asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 73 ja 74 kohta ja em. asia Elf Aquitaine v. komissio, tuomion 58 kohta). Liiketoimintapolitiikka on siten vain yksi seikka muiden joukossa, ja toisin kuin valittajat väittävät, sitä ei ole tulkittava suppeasti.

113 Valittajat väittävät myös lähinnä, ettei Schindler Holding voi joutua vastuuseen, koska se oli toteuttanut sääntöjen noudattamista koskevan ohjelman. Jos tämä väite voidaan unionin yleisen tuomioistuimen käyttämään arviointiperusteeseen kohdistuvana edes tutkia, on joka tapauksessa riittävää todeta, ettei unionin yleinen tuomioistuin ole tehnyt oikeudellista virhettä katsoessaan valituksenalaisen tuomion 88 kohdassa, että se seikka, että Schindler Holding on hyväksynyt käytännesäännöt sen tytäryhtiöiden estämiseksi rikkomasta kilpailuoikeuden sääntöjä ja kilpailuoikeudellisia suuntaviivoja, ei millään tavoin muuta sitä tosiasiaa, että sen on todettu rikkoneen kilpailusääntöjä, eikä sen perusteella voida myöskään osoittaa, että tytäryhtiöt päättäisivät liiketoimintapolitiikastaan itsenäisesti.

114 Kuten unionin yleinen tuomioistuin on asianmukaisesti ja ristiriidattomasti todennut valituksenalaisen tuomion 88 kohdassa, kyseisten käytännesääntöjen käyttöönotto viittaa ennemminkin siihen, että emoyhtiö tosiasiallisesti valvoo tytäryhtiöidensä liiketoimintapolitiikkaa. Se, että jotkut sen tytäryhtiöiden työntekijät eivät ole noudattaneet näitä käytännesääntöjä, ei riitä osoittamaan, että tytäryhtiöiden liiketoimintapolitiikka olisi itsenäistä.

115 Valittajat riitauttavat lopuksi unionin yleisen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 86 kohdassa tekemän arvioinnin, jonka mukaan valittajat eivät olleet esittäneet näyttöä väitteidensä tueksi eivätkä tällaiset väitteet muutenkaan riittäisi kumoamaan olettamaa emoyhtiön ratkaisevasta vaikutuksesta tytäryhtiöihin. On kuitenkin syytä muistuttaa, että näytön arviointi kuuluu unionin yleisen tuomioistuimen toimivaltaan eikä unionin tuomioistuimen kuulu valvoa sitä muutoksenhakumenettelyssä.

116 Kaikista edellä esitetyistä seikoista seuraa, että seitsemäs valitusperuste on jätettävä osittain tutkimatta ja se on osittain hylättävä perusteettomana.

Kahdeksas valitusperuste, joka koskee asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa säädetyn sakon ylärajan noudattamatta jättämistä

Asianosaisten lausumat

117 Kahdeksannella valitusperusteellaan valittajat riitauttavat valituksenalaisen tuomion 362–364 kohdan. Valittajat pitävät oikeudellisesti virheellisenä perustelua, jonka mukaan emoyhtiö ja sen tytäryhtiöt muodostavat yhden ainoan yrityksen ja kaikkien sakkojen määrän vahvistamisessa on siten käytettävä perusteena konsernin liikevaihtoa.

118 Komissio katsoo, että kahdeksas valitusperuste on perusteeton samoista syistä, joita se on tarkastellut seitsemännen valitusperusteen yhteydessä.

Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

119 Kuten seitsemänteen valitusperusteeseen vastattaessa juuri katsottiin, perustelu, jonka mukaan emoyhtiö ja sen tytäryhtiöt voivat muodostaa ja tässä tapauksessa muodostavat yhden ainoan yrityksen, ei ole oikeudellisesti virheellinen.

120 Näin ollen kahdeksas valitusperuste on hylättävä.

Yhdeksäs valitusperuste, joka koskee omaisuudensuojan loukkaamista

Asianosaisten lausumat

121 Yhdeksännellä valitusperusteellaan valittajat riitauttavat valituksenalaisen tuomion 185–196 kohdan, joissa unionin yleinen tuomioistuin on hylännyt ensimmäisessä oikeusasteessa nostetussa kanteessa esitetyn kuudennen kanneperusteen. Valittajat katsovat, että sakkojen vahvistaminen on kansainvälisen oikeuden vastaista, koska se vaikuttaa samalla tavalla kuin menettämisseuraamus. Asian tällä tavoin ratkaistessaan unionin yleinen tuomioistuin on loukannut perusoikeuskirjan 17 artiklan 1 kohtaa ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen lisäpöytäkirjan 1 artiklaa. Se on menetellyt virheellisesti jättäessään varmistamatta, voitiinko kyseisen sakon katsoa olevan oikeasuhteinen siten kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä ja erityisesti sen asiassa Mamidakis vastaan Kreikka 11.1.2007 antamassa tuomiossa (kanne nro 35533/04) edellytetään, ja viitatessaan tämän sijasta vain

omaan oikeuskäytäntöönsä ja unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöön, vaikka sen olisi Lissabonin sopimuksen voimaantulon johdosta pitänyt tarkastella omaa aikaisempaa oikeuskäytäntöään kriittisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön valossa.

122 Valittajien mukaan unionin yleisen tuomioistuimen päättely perustuu myös siihen virheelliseen lähtökohtaan, että Schindler Holding ja sen tytäryhtiöt muodostavat taloudellisen yksikön.

123 Komissio katsoo, etteivät kantajat olleet ensimmäisessä oikeusasteessa nostetussa kanteessa vedonneet omaisuudensuojaan perusoikeutena. Tämä selittää sen, miksi unionin yleinen tuomioistuin ei ole ottanut kantaa perusoikeuskirjaan tai edellä mainitussa asiassa Mamidakis vastaan Kreikka annettuun Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomioon. Unionin yleinen tuomioistuin on joka tapauksessa tutkinut valituksenalaisen tuomion 191–195 kohdassa oikeasuhteisuuden samalla tavalla kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on tehnyt sen edellä mainitussa asiassa Mamidakis vastaan Kreikka antamassaan tuomiossa.

Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

124 Kuten unionin tuomioistuin on huomauttanut tämän tuomion 32 kohdassa, niin kauan kuin unioni ei ole liittynyt Euroopan ihmisoikeussopimukseen, sopimus ei ole unionin oikeusjärjestykseen muodollisesti kuuluva oikeudellinen väline. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan perusoikeudet, joihin omaisuudensuoja kuuluu, ovat kuitenkin erottamaton osa yleisiä oikeusperiaatteita, joiden noudattamista unionin tuomioistuin valvoo (ks. vastaavasti asia 44/79, Hauer, tuomio 13.12.1979, Kok., s. 3727, Kok. Ep. IV, s. 677, 15 ja 17 kohta). Omistusoikeuden suojasta määrätään sitä paitsi perusoikeuskirjan 17 artiklassa.

125 Tässä tapauksessa valittajat arvostelevat unionin yleistä tuomioistuinta siitä, että se ei valittajien mielestä ole tutkinut oikeasuhteisuutta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön ja erityisesti sen edellä mainitussa asiassa Mamidakis vastaan Kreikka antaman tuomion kannalta vaan viitannut tämän sijasta vain omaan oikeuskäytäntöönsä ja unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöön.

126 Tältä osin on ensiksi syytä todeta, etteivät valittajat ole missään vaiheessa vedonneet omistusoikeuden suojaan perusoikeutena. Aivan päinvastoin valittajat ovat ensimmäisessä oikeusasteessa nostamansa kanteen 97 kohdassa täsmentäneet, että ”asiassa ei ole merkitystä sillä, suojaako Euroopan yhteisö jo nykyisin yritysten yksityistä omaisuutta esimerkiksi perusoikeuksien puitteissa ja jos niin missä määrin”. Ne ovat sen sijaan vedonneet samassa 97 kohdassa ”kansainvälisen oikeuden mukaiseen erityissuojaan, jota Euroopan yhteisössä investoivat ulkomaiset toimijat nauttivat”.

127 Tästä seuraa, etteivät valittajat voi arvostella unionin yleistä tuomioistuinta siitä, ettei se ole vastannut sellaisiin kanneperusteisiin, joihin ne eivät olleet vedonneet. Valittajat eivät myöskään väitä, että unionin yleinen tuomioistuin olisi ollut velvollinen tutkimaan omasta aloitteestaan oikeasuhteisuuden Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön kannalta.

128 Koska valittajat vetoavat perusoikeuskirjan rikkomiseen, niiden olisi mahdollista osoittaa unionin yleisen tuomioistuimen suorittamassa valvonnassa oikeudellinen virhe vain osoittamalla, ettei unionin yleinen tuomioistuin ole antanut omaisuudensuojan käsitteelle samaa merkitystä ja samaa laajuutta kuin sille annetaan Euroopan ihmisoikeussopimuksessa.

129 Schindler Holdingin ja sen tytäryhtiöiden käsittelemisestä taloudellisena yksikkönä on riittävää todeta, ettei tässä ole kyse unionin yleisen tuomioistuimen päättelyn virheellisestä lähtökohdasta vaan kilpailuoikeuden perustavanlaatuisesta periaatteesta, josta on muodostunut vakiintunut oikeuskäytäntö, kuten tämän tuomion 101–103 kohdassa on huomautettu vastattaessa seitsemänteen

valitusperusteeseen. Kilpailuoikeuden sääntöjen rikkomisen tekijää määriteltäessä otetaan nimittäin huomioon taloudelliset yksiköt, vaikka ne oikeudellisessa mielessä muodostuisivat useista luonnollisista henkilöistä tai oikeushenkilöistä.

130 Tämän vuoksi yhdeksäs valitusperuste on hylättävä.

Kymmenes valitusperuste, joka koskee vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista siten, että sakon laskentapohjana käytetyt rahamäärät ovat liian suuria

Asianosaisten lausumat

131 Kymmenennellä valitusperusteellaan valittajat riitauttavat valituksenalaisen tuomion 197–270 kohdan, joissa unionin yleinen tuomioistuin on hylännyt ensimmäisessä oikeusasteessa nostetun kanteen seitsemännen kanneperusteen. Valittajien mielestä unionin yleinen tuomioistuin on soveltanut vuoden 1998 suuntaviivoja koskevaa oikeuskäytäntöä väärin ja katsonut virheellisesti, ettei rikkomisten vaikutus ollut mitattavissa. Valittajat katsovat yhtäältä, että ne ovat esittäneet aihetodisteita siitä, että oikeusriidan kohteena olevat sopimukset eivät ole vaikuttaneet markkinoihin tai ovat vaikuttaneet niihin vain vähän, ja toisaalta, että tämä vaikutus olisi ollut mahdollista määrittää asiantuntijan tekemällä ekonometrisellä tutkimuksella. Koska komissio ei ole esittänyt sellaista asiantuntijalausuntoa, unionin yleisen tuomioistuimen olisi pitänyt itse määrätä asian selvittämistoimista ja käyttää sille kuuluvaa asetuksen N:o 1/2003 31 artiklassa tarkoitettua täyttä harkintavaltaa.

132 Komissio vastustaa valittajien perusteluja.

Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

133 Kymmenennellä valitusperusteellaan valittajat eivät riitauta rikkomisten luokittelua ”erittäin vakaviksi rikkomisiksi” pelkästään rikkomisten laadun ja maantieteellisen ulottuvuuden huomioon ottamisen perusteella, kuten valituksenalaisen tuomion 217 kohdassa mainitusta riidanalaisen päätöksen 671 perustelukappaleesta ilmenee, vaan ainoastaan unionin yleisen tuomioistuimen arvioinnin, jonka mukaan kartellin todellinen vaikutus ei ollut mitattavissa.

134 Kuten julkisasiamies on kuitenkin huomauttanut ratkaisuehdotuksensa 178 kohdassa, erittäin vakiintuneesta oikeuskäytännöstä ilmenee, että vaikka rikkomisen todellinen vaikutus markkinoihin on yksi rikkomisen vakavuutta arvioitaessa huomioon otettavista seikoista, se on yksi peruste muiden joukossa, kuten rikkomisen varsinainen luonne ja maantieteellisten markkinoiden laajuus (ks. vastaavasti em. yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 129 kohta). Tästä seuraa, että kilpailunvastaisen menettelytavan vaikutus ei sellaisenaan ole ratkaiseva peruste arvioitaessa sakon asianmukaista määrää. Erityisesti menettelytavan suunnitelmallisuuteen liittyvillä seikoilla voi olla suurempi merkitys kuin sen vaikutuksiin liittyvillä seikoilla, varsinkin kun kyse on sellaisinaan vakavista rikkomisista, kuten markkinoiden jakamisesta, johon käsiteltävänä olevassa asiassa on syyllistytty (asia C-194/99 P, Thyssen Stahl v. komissio, tuomio 2.10.2003, Kok., s. I-10821, 118 kohta; asia C-534/07 P, Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomio 3.9.2009, Kok., s. I-7415 ja asia C-554/08 P, Carbone-Lorraine v. komissio, tuomio 12.11.2009, Kok., s. I-189*, 44 kohta).

135 Vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan ensimmäisestä alakohdasta ilmenee sitä paitsi, että rikkomisen vaikutus on otettava huomioon vain, jos se on mitattavissa (asia C-511/06 P, Archer Daniels Midland v. komissio, tuomio 9.7.2009, Kok., s. I-5843, 125 kohta ja em. asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomion 74 kohta).

136 Vaikka unionin yleinen tuomioistuin olisi näin ollen ottanut huomioon asianomaisen rikkomisen todellisen vaikutuksen markkinoihin – olettaen, että tämä vaikutus olisi todellakin ollut mitattavissa –, se olisi tehnyt näin ylimääräisesti (ks. vastaavasti asia C-654/11 P, Transcatab v. komissio, määräys 13.12.2012, 43 kohta ja asia C-511/11 P, Versalis v. komissio, tuomio 13.6.2013, 83 ja 84 kohta).

137 Tästä seuraa, että vaikka kymmenes valitusperuste pitäisi paikkansa, se ei voi horjuttaa unionin yleisen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 232 kohdassa tekemää arviointia, jonka mukaan väitteet, joissa kiistettiin riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todettujen rikkomisten ”erittäin vakaviksi” luokittelemisen laillisuus, oli hylättävä.

138 Tämä valitusperuste on siten tehoton.

11. valitusperuste, joka koskee vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista siksi, että sakkoja on lieventävien seikkojen perusteella alennettu liian vähän

Asianosaisten lausumat

139 11. valitusperusteellaan valittajat riitauttavat valituksenalaisen tuomion 271–279 kohdan, joissa unionin yleinen tuomioistuin on hyväksynyt komission päätöksen olla ottamatta huomioon lieventävänä seikkana sitä, että Schindler-konserni on vapaaehtoisesti lopettanut rikkomisen Saksassa, koska unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan lieventävä seikka voidaan todeta vuoden 1998 suuntaviivojen 3 kohdan kolmannen luetelmakohdan nojalla vain siinä tapauksessa, että rikkominen on lopetettu komission puututtua asiaan. Valittajien mukaan unionin yleisen tuomioistuimen arviointi ei noudata edellä mainitussa asiassa Prym ja Prym Consumer vastaan komissio annettua tuomiota, joka koski kartellia, jonka kaikki siihen osallistuneet olivat lopettaneet ennen komission ensimmäistäkään toimenpidettä, kun nyt käsiteltävässä asiassa sen sijaan vain yksi yritys oli vetäytynyt kartellista. Perustelu, jonka mukaan rikkomisen vapaaehtoinen lopettaminen tulee otetuksi riittävästi huomioon jo rikkomisen kestoajan määrittelyssä, on sitä paitsi virheellinen. Valituksenalaisen tuomion 275 kohtaan sisältyvä unionin yleisen tuomioistuimen arviointi, jonka mukaan sopimusten selvä laittomuus on lieventävän seikan toteamisen este, saa tukea vain unionin yleisen tuomioistuimen muttei unionin tuomioistuimen tuomioista.

140 Valittajat riitauttavat myös valituksenalaisen tuomion 282 kohdan, jossa unionin yleinen tuomioistuin on hylännyt väitteen siitä, että Schindler-konsernin hyväksymä kilpailusääntöjen noudattamista koskeva ohjelma olisi pitänyt ottaa huomioon lieventävänä seikkana. Valittajien mukaan sillä seikalla, muuttavatko sääntöjen noudattamiseksi toteutetut toimenpiteet sitä tosiasiaa, että rikkominen on tapahtunut, ei ole ratkaisevaa merkitystä. Ratkaiseva merkitys on vain sillä, että Schindler-konserni on sisäisistä toimenpiteistä päättäessään halunnut välttää kilpailusääntöjen rikkomista ja erityisesti Schindler Holding on tässä tarkoituksessa tehnyt kaiken voitavansa. Sakon alennuksen olisi oltava sitäkin suurempi, kun Schindler-konsernin toteuttaman sääntöjen noudattamista koskevan järjestelmän yhtenä sivuvaikutuksena on se, että järjestelmästä huolimatta tehtyjen rikkomisten paljastaminen sisäisin toimenpitein muuttuu aikaisempaa vaikeammaksi, koska rikkomisiin syyllistyviä työntekijöitä uhataan ankarilla seuraamuksilla.

141 Komissio vetoaa siihen, etteivät valittajat kiistä valituksenalaisen tuomion 276 kohtaan sisältyviä toteamuksia olosuhteista, joissa valittajat ovat lopettaneet rikkomisen, eli että valittajat luopuivat kartellista pelkästään muiden osallistujien kanssa ilmenneiden erimielisyyksien vuoksi, koska nämä kieltäytyivät myöntämästä niille suurempia markkinaosuuksia.

142 Sääntöjen noudattamista koskevan ohjelman huomioon ottamisen osalta komissio katsoo, että sopivin hyvitys tällaisesta ohjelmasta on se, ettei kilpailunvastaisia menettelyjä esiinny, muttei sen sijaan kartelliin osallistumisesta määrätyn sakon alentaminen silloin, kun kartelli on kuitenkin ollut olemassa.

Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

143 Tosiseikkoja koskevalla toteamuksella, jonka tutkiminen ei kuulu unionin tuomioistuimen toimivaltaan, unionin yleinen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 276 kohdassa katsonut, että Schindler-konserni ”jäi asiakirja-aineiston perusteella kartellin ulkopuolelle pelkästään muiden osallistujien kanssa ilmenneiden erimielisyyksien vuoksi, koska nämä kieltäytyivät myöntämästä Schindlerille suurempia markkinaosuuksia”. Kun otetaan huomioon valituksenalaisen tuomion 274 ja 275 kohdassa mainittu oikeuskäytäntö ja tämä tosiseikkojen arviointi, unionin yleinen tuomioistuin ei ole tehnyt oikeudellista virhettä hylätessään valittajien väitteen rikkomisen lopettamisesta vapaaehtoisesti.

144 Kuten julkisasiamies on todennut ratkaisuehdotuksensa 185 kohdassa, Schindler-konsernin toteuttamalla sääntöjen noudattamista koskevalla ohjelmalla ei puolestaan selvästikään ole ollut myönteistä vaikutusta vaan se on päinvastoin tehnyt kyseisten rikkomisten paljastamisen entistä vaikeammaksi. Tästä seuraa, ettei unionin yleinen tuomioistuin ole tehnyt oikeudellista virhettä hylätessään valittajien tätä koskevan väitteen.

145 Näin ollen 11. valitusperuste ei ole perusteltu.

12. valitusperuste, joka koskee vuoden 2002 yhteistyötiedonannon rikkomista siksi, että sakkoja on yhteistyön perusteella alennettu liian vähän

Asianosaisten lausumat

146 12. valitusperusteellaan valittajat riitauttavat valituksenalaisen tuomion 287–361 kohdan, joissa unionin yleinen tuomioistuin on hylännyt ensimmäisessä oikeusasteessa nostetun kanteen yhdeksännen kanneperusteen.

147 Ensinnäkin valittajat arvostelevat sitä, että sakkojen alennukset ovat liian pienet ja vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa sovellettaessa ei ole noudatettu yhdenvertaista kohtelua.

148 Valittajat riitauttavat erityisesti valituksenalaisen tuomion 296 kohdan, jossa unionin yleinen tuomioistuin on katsonut, että komissiolla on huomattavasti harkintavaltaa, ja saman tuomion 300 kohdan, jossa unionin yleinen tuomioistuin on katsonut, että ainoastaan kyseisen harkintavallan selvä ylittäminen voidaan riitauttaa. Valittajien mukaan tällaista harkintavaltaa ei ole ja unionin yleinen tuomioistuin on velvollinen tutkimaan sakon määrän vahvistamisen osalta riidanalaisen päätöksen kokonaisuudessaan ja siten käyttämään sille asetuksen N:o 1/2003 31 artiklan mukaan kuuluvaa täyttä harkintavaltaa.

149 Lisäksi unionin yleinen tuomioistuin on menetellyt valittajien mielestä virheellisesti hylätessään valituksenalaisen tuomion 309 kohdassa valittajien komissiolle toimittaman lausunnon.

150 Valittajien mielestä unionin yleinen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 312–319 kohdassa vielä soveltanut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta virheellisellä tavalla valittajien toimittamiin todisteisiin.

151 Toiseksi valittajat riitauttavat valituksenalaisen tuomion 350–361 kohdan, joissa unionin yleinen tuomioistuin on hylännyt ensimmäisessä oikeusasteessa nostetun kanteen yhdeksännen kanneperusteen, jossa kantajat väittivät, että 1 prosentin alennus sakkoihin niiden tekemästä yhteistyöstä muussa yhteydessä kuin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla sillä perusteella, etteivät ne olleet kiistäneet väitetiedoksiantoon sisältyneitä tosiseikkoihin liittyviä toteamuksia, oli liian pieni. Valittajat katsovat, että unionin yleisen tuomioistuimen päättely on virheellinen ja ristiriidassa aikaisemman oikeuskäytännön kanssa.

152 Komissio katsoo, että unionin yleinen tuomioistuin on asianmukaisesti selostanut valituksenalaisen tuomion 308 kohdassa syyn, jonka vuoksi valittajien toimittama lausunto ei ollut merkittävä, mikä on välttämätön edellytys sakon alentamiseksi vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 artiklan mukaisesti. Kyseessä on tosiseikkojen arviointi, jonka tutkiminen ei kuulu unionin tuomioistuimen toimivaltaan muutoksenhakumenettelyssä.

153 Yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista koskevasta väitteestä komissio huomauttaa, että valittajat jättävät mainitsematta, että eräs kartelliin osallistunut yritys oli toimittanut järjestelmästä yksityiskohtaisia selvityksiä, joiden perusteella on ollut oikeutettua myöntää kyseisen yrityksen tekemän vapautushakemuksen merkittävä lisäarvo.

154 Valituksenalaisen tuomion 350–361 kohdan osalta komissio vetoaa siihen, että vuoden 1998 suuntaviivojen 3 kohdan kuudennen luetelmakohdan mukaisella lieventävällä seikalla ei ole tarkoitus antaa kaikesta huolimatta hyvitystä tuloksettomiksi jääneistä tai vain osittain hyväksytyistä vapautushakemuksista, sillä tällä vaarannettaisiin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon kannustava vaikutus ja tähän tiedonantoon perustuvat yhteistyövelvoitteet, koska porrastettuja alennuksia myönnetään nimenomaan vain merkittävän lisäarvon ja yhteistyön ajankohdan perusteella.

Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

155 On syytä muistuttaa, että unionin tuomioistuimet eivät voi sakkojen määräämistä kilpailusääntöjen rikkomisesta koskevaan päätökseen kohdistamassaan laillisuusvalvonnassa tukeutua komission harkintavaltaan, kun kyse on niiden seikkojen valinnasta, jotka on otettava huomioon sovellettaessa vuoden 1998 suuntaviivoissa mainittuja arviointiperusteita, ja näiden seikkojen arvioinnista, perusteena sille, etteivät ne harjoita oikeudellisia seikkoja ja tosiseikkoja koskevaa perinpohjaista laillisuusvalvontaa (em. asia Chalkor v. komissio, tuomion 62 kohta). Tätä sääntöä sovelletaan myös tuomioistuinten tutkiessa, onko komissio soveltanut oikein vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa.

156 Vaikka unionin yleisen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 295–300 kohdassa ilmaisemat periaatteet eivät vastaakaan tätä oikeuskäytäntöä, on kuitenkin tutkittava, millä tavoin unionin yleinen tuomioistuin on suorittanut valvontatehtävänsä tässä asiassa, jotta voidaan todeta, onko se loukannut näitä periaatteita. Kuten nimittäin julkisasiamies on todennut ratkaisuehdotuksensa 191 kohdassa, ratkaiseva merkitys on sillä perusteella, jota unionin yleinen tuomioistuin on tosiasiallisesti soveltanut arvioidakseen konkreettisesti asianomaisen yrityksen komission kanssa tekemän yhteistyön tuottamaa lisäarvoa.

157 Valituksenalaisen tuomion 301–349 kohdassa unionin yleinen tuomioistuin on tutkinut todisteet, joihin valittajat ovat vedonneet, määrittääkseen, olivatko nämä todisteet tuottaneet vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 kohdassa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa.

158 Vaikka tähän todisteiden tutkimiseen sisältyy tosiseikkojen arviointeja, joiden valvominen ei kuulu unionin tuomioistuimen toimivaltaan muutoksenhakumenettelyssä, on syytä todeta, että unionin yleinen tuomioistuin on suorittanut perinpohjaista valvontaa, jossa se on itse arvioinut todisteet komission harkintavaltaan viittaamatta ja perustellut oman ratkaisunsa yksityiskohtaisesti.

159 Valituksenalaisen tuomion 309 ja 312–319 kohtaan kohdistuvasta arvostelusta on todettava, että niissä riitautetaan unionin yleisen tuomioistuimen tekemiä tosiseikkojen arviointeja, joiden valvominen ei kuulu unionin tuomioistuimen toimivaltaan muutoksenhakumenettelyssä. Yhdenvertaisen kohtelun periaate ei kuitenkaan ole muutenkaan esteenä sille, että edullinen kohtelu myönnetään vain yritykselle, joka toimittaa vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 kohdassa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa, sillä kyseisellä määräyksellä on hyväksyttävä tavoite.

160 Valituksenalaisen tuomion 350–361 kohtaan kohdistuva arvostelu on puolestaan todettava perusteettomaksi syystä, jonka komissio on selostanut ja joka on toistettu tämän tuomion 154 kohdassa.

161 12. valitusperuste on siten perusteeton.

13. valitusperuste, joka koskee sakkojen määrän suhteettomuutta

Asianosaisten lausumat

162 13. valitusperusteellaan valittajat riitauttavat valituksenalaisen tuomion 365–372 kohdan, joissa unionin yleinen tuomioistuin on hylännyt ensimmäisessä oikeusasteessa nostetun kanteen tueksi esitetyn kymmenennen kanneperusteen. Valittajat katsovat, että unionin yleisen tuomioistuimen päättelyn lähtökohta on virheellinen, koska rikkomisia ei voida lukea Schindler Holdingin syyksi. Sakkoa ei myöskään voida katsoa oikeasuhteiseksi pelkästään sillä perusteella, ettei se ylitä enimmäismäärää, joka on 10 prosenttia liikevaihdosta. Perusoikeuskirjan 49 artiklasta johtuu, että sakon oikeasuhteisuuden tutkiminen on erillinen näkökulma ja se on tehtävä sen lisäksi, että varmistetaan ylärajan – 10 prosenttia liikevaihdosta – noudattaminen. Valittajat viittaavat tässä yhteydessä edellä mainitussa asiassa Mamidakis vastaan Kreikka annettuun Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomioon, jossa kyseinen tuomioistuin on pitänyt kokonaismäärältään noin kahdeksan miljoonan euron sakkoa suhteettomana.

163 Komissio väittää 13. valitusperusteen olevan perusteeton.

Unionin tuomioistuimen arviointi asiasta

164 Vakiintuneesta oikeuskäytännöstä johtuu, että kun unionin yleinen tuomioistuin on ratkaissut täyden harkintavaltansa perusteella unionin oikeuden rikkomisesta yrityksille määrättyjen sakkojen suuruuden, unionin tuomioistuimen asiana ei ole korvata kohtuullisuussyistä unionin yleisen tuomioistuimen harkintaa omallaan, kun se käsittelee oikeuskysymyksiä valituksen yhteydessä (em. yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 245 kohta).

165 Ainoastaan, jos unionin tuomioistuin arvioi, että seuraamuksen taso on paitsi epäasianmukainen myös liiallinen, minkä vuoksi se on suhteellisuusperiaatteen vastainen, on aihetta todeta, että unionin yleinen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen sen vuoksi, että sakon määrä on epäasianmukainen (asia C-89/11 P, E.ON Energie v. komissio, tuomio 22.11.2012, 126 kohta).

166 Tässä tapauksessa unionin yleinen tuomioistuin ei ole pelkästään valvonut sitä, ettei sakkojen määrä ylitä asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa tarkoitettua enimmäismäärää, joka on 10 prosenttia liikevaihdosta, vaan se on valituksenalaisen tuomion 368–370 kohdassa perusteellisesti tutkinut sakkojen oikeasuhteisuuden.

167 Schindler Holdingin liikevaihdon huomioon ottamiseen kohdistuva arvostelu puolestaan perustuu yrityksen käsitteeseen turvautumisen laillisuuteen liittyvään virheelliseen lähtökohtaan, kuten seitsemänteen valitusperusteeseen vastattaessa on osoitettu.

168 Edellä mainitussa asiassa Mamidakis vastaan Kreikka annettuun Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomioon kohdistuvasta viittauksesta on todettava, että sikäli kuin kyseisellä tuomiolla on merkitystä kilpailuoikeudellisessa asiassa, johon osallisina on kaupallinen yhtiö tytäryhtiöineen eikä luonnollinen henkilö, on syytä korostaa, että – kuten julkisasiamies on todennut ratkaisuehdotuksensa

214 kohdassa – sen arvioiminen, merkitseekö sakko suhteetonta rasitusta sille, jolle se on määrätty, ei ole mahdollista pelkästään sakon rahamäärän nimellisarvon perusteella. Tämä riippuu myös muun muassa sakotetun maksukyvystä.

169 Tässä yhteydessä on syytä korostaa, että siinä tapauksessa, että sakkoja määrätään taloudellisen kokonaisuuden muodostavalle yritykselle, joka vain muodollisesti koostuu useista oikeushenkilöistä, näiden oikeushenkilöiden maksukykyä ei voida ottaa huomioon kunkin osalta erikseen. Tässä yhteydessä unionin yleinen tuomioistuin on perustellusti todennut valituksenalaisen tuomion 370 kohdassa yhdenmukaistettujen menettelytapojen vakavuuden sekä Schindler-konsernin taloudellisen vahvuuden perusteella, että valittajille määrättyjen sakkojen yhteismäärä on noin 2 prosenttia niiden konsolidoidusta liikevaihdosta vuonna 2005, eikä tämän voida katsoa olevan epäsuhteessa kyseisen konsernin kokoon.

170 Edellä esitetystä seuraa, että 13. valitusperuste ei ole perusteltu.

171 Koska yhtäkään niistä valitusperusteista, joihin valittajat ovat vedonneet, ei ole hyväksytty, valitus on hylättävä kokonaisuudessaan.

Oikeudenkäyntikulut

172 Unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 184 artiklan 2 kohdan mukaan unionin tuomioistuin tekee ratkaisun oikeudenkäyntikuluista, jos valitus on perusteeton.

173 Saman työjärjestyksen 138 artiklan 1 kohdan mukaan, jota sovelletaan valituksen käsittelyyn työjärjestyksen 184 artiklan 1 kohdan nojalla, asianosainen, joka häviää asian, velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli on sitä vaatinut. Koska komissio on vaatinut valittajien velvoittamista korvaamaan oikeudenkäyntikulut ja valittajat ovat hävinneet asian, niiden on vastattava omista oikeudenkäyntikuluistaan ja ne on velvoitettava korvaamaan komission oikeudenkäyntikulut. Neuvosto ei ole vaatinut valittajien velvoittamista korvaamaan oikeudenkäyntikuluja vaan pyytänyt unionin tuomioistuinta määräämään oikeudenkäyntikuluista asian edellyttämällä tavalla, joten neuvoston on vastattava omista oikeudenkäyntikuluistaan.

Näillä perusteilla unionin tuomioistuin (viides jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

1) Valitus hylätään.

2) Schindler Holding Ltd, Schindler Management AG, Schindler SA, Schindler Sàrl, Schindler Liften BV ja Schindler Deutschland Holding GmbH vastaavat omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja ne velvoitetaan korvaamaan Euroopan komission oikeudenkäyntikulut.

3) Euroopan unionin neuvosto vastaa omista oikeudenkäyntikuluistaan.

Allekirjoitukset